

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Ellen Frisk

Skadelidande parts möjlighet att erhålla skadestånd som överstiger ett avtalat vitesbelopp

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Patrik Lindskoug

Termin för examen: Period 1 VT19

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1. INLEDNING	4
1.1 Introduktion till ämnet	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material	6
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Terminologi	8
1.7 Disposition	8
2. ALLMÄNT OM VITESKLAUSULER	10
2.1 Inledning	10
2.2 Vitesklausulers syfte	11
2.3 Vitesklausulers utformning	12
2.4 Jämförelse mellan vite och skadestånd	13
3. TOLKNING AV VITESKLAUSULER	16
3.1 Generell avtalstolkning	16
3.1.1 Allmänt om avtalstolkning	16
3.1.2 Avtalstolkning enligt doktrin och praxis	17
3.1.2.1 Teorier inom avtalstolkning	17
3.1.2.2 Partsorienterad tolkning	18
3.1.2.3 Objektiv eller uttrycksorienterad tolkning	20
3.1.2.4 Särskilt tydlighetskrav	21
3.1.2.5 Utfyllnad	21
3.2 Tolkning av vitesklausuler	22
3.2.1 Doktrins behandling av vitesklausuler	22
3.2.2 Tolkning av vitesklausuler i praxis	24
3.2.2.1 Allmänt	24
3.2.2.2 NJA 2010 s. 629	24
3.2.2.3 NJA 2012 s. 597	27

3.2.2.4	NJA 2014 s. 960	30
3.3	Slutsatser om tolkning av vitesklausuler	31
4.	OSKÄLIGHET OCH JÄMKNING	35
4.1	Inledning	35
4.2	36 § avtalslagens historik och tillämpning	35
4.3	Jämkning av exklusiva vitesklausuler	38
4.3.1	Oskälighetsbedömningen	38
4.3.2	Konsekvenserna av oskälighet	41
4.3.3	Slutsatser	42
4.4	Jämkning av ansvarsbegränsningsklausuler	43
4.4.1	Allmänt	43
4.4.2	Grov vårdslöshet och uppsåt	44
4.4.3	Slutsatser	44
4.5	Slutsatser om jämkning av exklusiva vitesklausuler	46
5.	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	48
5.1	Frågeställning 1-2	48
5.2	Frågeställning 3	51
6.	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	53
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	55
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	59

Summary

The main purpose of this essay is to, by using a legal dogmatic method, determine under what circumstances it is possible for an injured contract party to obtain damages that is higher than the amount stipulated as liquidated damages. The Supreme Court has lately established that a general legal rule concluding whether a liquidated damages clause is exclusive or non-exclusive in relation to damages in accordance with contract law principles does not exist. Instead, the clause shall be interpreted in accordance with the circumstances in each individual case. However, some peculiar principles regarding interpretation of liquidated damages clauses can be distinguished by the Supreme Court's recent precedents, including the specific requirement of clarity for surprising and burdensome clauses which often ought to be applicable when interpreting liquidated damages clauses. Furthermore, NJA 2014 s. 960 ought to imply that a liquidated damages clause ultimately, if during the interpretation no indication for the clause to be exclusive is found, shall be interpreted as non-exclusive.

If the clause is interpreted to exclusively regulate the injured party's right to damages, the injured party might be able to obtain a higher amount of damages by claiming that the liquidated damages are unreasonably low and therefore shall be modified to a higher amount. The discrepancy between the injured party's actual injury and the stipulated liquidated damages as well as the clause's purpose are of great importance when determining whether it is to be considered as unreasonable.

Sammanfattning

Uppsatsens huvudsakliga syfte är att genom en rättsdogmatisk metod klargöra om, och i så fall under vilka förutsättningar, det är möjligt för en skadelidande avtalspart att erhålla skadestånd som överstiger ett vitesbelopp som ska utgå vid motpartens avtalsbrott. Av HD:s senare praxis framgår att det inte finns någon generell hjälpregel för att avgöra om en vitesklausul är exklusiv eller icke-exklusiv i förhållande till skadestånd enligt allmänna avtalsrättsliga principer. Istället måste klausulen i första hand tolkas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Några särskilda tolkningsregler för vitesklausuler kan dock urskiljas av rättsfall som nyligen har avgjorts av HD, varav det särskilda tydlighetskravet för överraskande och tyngande klausuler ofta torde vara gällande för exklusiva vitesklausuler. Av NJA 2014 s. 960 torde vidare följa att en vitesklausul som sista utväg, om det inte går att hitta något stöd för exklusivitet under den generella avtalstolkningen, ska tolkas som icke-exklusiv.

Om vitesklausulen tolkas som en exklusiv reglering av skadelidande parts rätt till ersättning är det möjligt för skadelidande att erhålla en större ersättning än vitesklausulen föreskriver genom att hävda att det avtalade vitesbeloppet är oskäligt lågt och därför ska jämkas till ett högre belopp. Vid oskälighetsbedömningen är avvikelsen mellan skadelidande parts faktiska skada och vitesbeloppet samt vitesklausulens syfte av stor betydelse.

Förkortningar

AB	Allmänna bestämmelser för byggnads, anläggnings- och installationsentreprenader
ABT	Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten
Art.	Artikel
HD	Högsta domstolen
CISG	Convention on Contracts for the International Sale of goods
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NL 17	Allmänna bestämmelser för leveranser av maskiner samt annan mekanisk, elektrisk och elektronisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige
Orgalime S 2012	General Conditions for the Supply of Mechanical, Electrical and Electronic Products
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

1. Inledning

1.1 Introduktion till ämnet

En av de mest grundläggande principerna i svensk rätt är principen om att avtal ska hållas, *pacta sunt servanda*. Det är emellertid inte alltid så att denna princip efterlevs, det förekommer att en part i ett avtalsförhållande inte presterar i enlighet med vad parternas gemensamma avtal föreskriver. Skadestånd ska i sådana fall som huvudregel utbetalas av kontraktsbrytande part till motpart som har lidit skada. Principen om fullt skadestånd gäller som utgångspunkt och innebär att kontraktsbrytande part är skyldig att utge ersättning motsvarande det positiva kontraktshintresset.¹ Det är dock inte ovanligt att kommersiella parter i samband med avtalsförhandlingen träffar en överenskommelse om i vilken utsträckning kontraktsbrytande part ska vara skyldig att utge ersättning, genom att föra in en vitesklausul i avtalet. I en sådan klausul reglerar parterna på förhand vilket belopp som ska utgå, eller hur ett sådant belopp ska beräknas, i händelse av ena partens kontraktsbrott. Det förekommer dock att ett avtalsbrott leder till en skada som är större än det avtalade ersättningsbelopp som följer av avtalet. I vissa fall har avtalsförfattaren varit förutseende och uttryckligen föreskrivit vad som ska gälla i en sådan situation, det vill säga om skadestånd utöver vitesbeloppet kan utgå eller inte. I andra fall finns inget sådant förtydligande och parterna kan hamna i tvist om huruvida skadestånd utöver vitesbeloppet kan utgå eller om vitesklausulen ska betraktas som exklusiv i förhållande till skadestånd enligt dispositiv rätt och därmed i praktiken utgöra en ansvarsbegränsning. Uppsatsen kommer att avhandla de sistnämnda fallen. I doktrin har tidigare hävdats att en vitesklausul in dubio är exklusiv i förhållande till skadestånd men på senare tid, efter några avgöranden från HD, kan rättsläget ha kommit att ändrats. För att heltäckande undersöka när skadestånd som överstiger det

---

¹ Prop. 1988/89:76 s. 193; Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 243 ff.

avtalade vitesbeloppet kan utgå ska vidare jämkning av exklusiva vitesklausuler redogöras för.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens huvudsakliga syfte är att klargöra om, och i så fall under vilka förutsättningar, det är möjligt för skadelidande avtalsparter att erhålla skadestånd som överstiger det vitesbelopp som enligt avtalet ska utgå vid motpartens kontraktsbrott.

För att uppnå uppsatsens huvudsakliga syfte kommer följande frågeställningar att besvaras:

1. Ska en vitesklausul in dubio tolkas som en exklusiv reglering av ersättningsskyldigheten som uppkommer av en avtalsparts kontraktsbrott?
2. Finns det några särskilda tolkningsregler för vitesklausuler som av ena avtalsparten påstås vara exklusiva?
3. Under vilka omständigheter blir det aktuellt att jämka en exklusiv vitesklausuls vitesbelopp till vitesborgenärens fördel?

1.3 Avgränsningar

Av utrymmesskäl har vissa avgränsningar varit nödvändiga. Uppsatsen behandlar uteslutande vitesklausuler intagna i avtal mellan svenska, kommersiella parter. Vidare har frågan om skadelidande parts möjlighet att kräva andra dispositiva påföljder än skadestånd när avtalet innehåller en vitesklausul inte behandlats i denna uppsats. Frågan är visserligen intressant och angränsar till uppsatsens syfte men av utrymmesskäl har uppsatsen avgränsats till att endast behandla relationen mellan skadestånd och vite.

1.4 Metod och material

Under arbetet med denna uppsats har, med hänsyn till frågeställningarnas karaktär, rättsdogmatisk metod använts. Kleineman har formulerat den rättsdogmatiska metodens syfte som att lösa ett rättsligt problem genom att applicera en rättsregel på densamma.² Rättsreglerna finner man genom att undersöka de allmänt accepterade rättskällorna, det vill säga i lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och juridisk doktrin.³ Lambertz delar i sin tur in den rättsdogmatiska metoden i deskriptiv rättsdogmatik, konstruktiv rättsdogmatik de lege lata och konstruktiv rättsdogmatik de lege ferenda.⁴ Den deskriptiva rättsdogmatiken beskrivs som forskning inriktad på att studera och beskriva ett specifikt regelsystem medan den konstruktiva rättsdogmatiken är mer analyserande och konstruktivt orienterad forskning rörande ett specifikt regelsystem.⁵ Den konstruktiva rättsdogmatiken de lege lata är inriktad på att fastställa vilka tolkningsproblem som ett specifikt regelsystem ger upphov till, vad innebörden av regleringen är och hur rättsläget ser ut för situationer som inte är lagreglerade.⁶ Den konstruktiva rättsdogmatiken de lege ferenda är istället inriktad på att ge rekommendationer om hur det specifika regelsystemet bör ändras.⁷

För besvarandet av uppsatsens frågeställningar har metoderna deskriptiv rättsdogmatik och konstruktiv rättsdogmatik de lege lata använts. Så som beskrivits ovan tillämpas och tolkas de traditionella rättskällorna vid författandet av en rättsdogmatisk uppsats. Vad gäller lagstiftning har 36 § lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetens område, avtalslagen, varit av intresse för framställningen. I övrigt råder det, så som är vanligt på avtalsrättens område, brist på lagstiftning och därmed också brist på förarbeten på området. Frågorna har dock behandlats i såväl

---

² Kleineman, Rättsdogmatisk metod s. 21.

³ Ibid.

⁴ Lambertz, Nyttig och onyttig rättsvetenskap s. 265.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid. s. 266.

⁷ Ibid.

rättspraxis som i doktrin, vilka därför har lagts till grund för uppsatsen. Större vikt har lagts vid prejudikat som, till skillnad från juridisk doktrin, i regel anses vara en auktoritativ rättskälla.⁸ Trots att juridisk doktrin anses vara en icke-auktoritativ rättskälla kan den innehålla betydelsefulla argument, inte minst avseende rättsliga frågor som inte har bearbetats i de auktoritativa rättskällorna, varför även juridisk doktrin har behandlats i denna uppsats.⁹ Vad gäller prejudikat har endast HD:s domar redogjorts för eftersom det främst är dessa som tillmätts prejudikatvärde.¹⁰

I kapitlet om den objektiva tolkningsmetoden (kapitel 3.1.2.3) har stor hänsyn tagits till den avtalstolkningsmetod som de senaste 15-20 åren har utvecklats av HD i tvister angående tolkning av entreprenadrättsliga standardavtal och som också till stor del sammanfaller med den metod som generellt används av HD vid tolkning av standardavtal.¹¹ Metoden har getts särskilt utrymme eftersom att vitesklausuler ofta förekommer i olika standardavtal och inte minst i standardavtal rörande entreprenadprojekt.¹²

Det har beaktats att doktrin rörande tolkning av vitesklausuler till stor del har publicerats före tillkomsten av relevanta prejudikat, varför doktrin har använts med viss försiktighet.¹³ Lena Olsens omfattande avhandling om ersättningsklausuler¹⁴ har dock, trots att den på grund av sin ålder inte behandlar den senaste utvecklingen i praxis, i stor utsträckning använts vid utformandet av kapitel 2 som på ett mer övergripande sätt redogör för vitesklausuler.

---

⁸ Lehrberg, Praktisk juridisk metod s. 106-109.

⁹ Ibid. s. 109.

¹⁰ Ibid. s. 172 och s. 174.

¹¹ Ingvarson & Utterström, Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum s. 259 och s. 270.

¹² Se vidare kapitel 2.1 och 2.3.

¹³ Prejudikaten beskrivs i kapitel 3.2.2. nedan.

¹⁴ Olsen, Ersättningsklausuler.

1.5 Forskningsläge

Vitesklausuler har översiktligt behandlats i ett flertal avtals- och förmögenhetsrättsliga framställningar men få av dessa innehåller mer ingående redogörelser över vitesklausulers exklusivitet i förhållande till skadestånd. Som nämnts ovan har vitesklausuler grundligt beskrivits i Olsens avhandling ”Ersättningsklausuler: vite och andra avtalade ersättningar vid kontraktsbrott” från 1993. Vidare innehåller Samuelssons bok ”Entreprenadavtal: särskilt om ändrade förhållanden” från 2011 en djupgående redogörelse över vitesklausuler i entreprenadkontrakt. Det saknas dock nutida framställningar som ingående beskriver rättsläget så som det ser ut idag efter senare års avgöranden från HD.

1.6 Terminologi

I uppsatsen har termen *vitesklausul* använts för att beteckna ett avtalsvillkor som föreskriver att ett i klausulen bestämt belopp, eller grunderna för hur ett sådant belopp ska beräknas, vid avtalsbrott ska utges av avtalsbrytande part till motparten.¹⁵

I likhet med i Olsens tidigare nämnda avhandling har begreppet *vitesgäldenär* använts som beteckning på avtalspart som är skyldig att utge vite i anledning av kontraktsbrott och begreppet *vitesborgenär* använts som beteckning på avtalspart som har rätt till vite.¹⁶

1.7 Disposition

Kapitel 2 innehåller en allmän redogörelse av vitesklausulers typiska syften, hur vitesklausuler kan utformas samt en kort jämförelse mellan vitesersättning och det skadestånd som utgår enligt dispositiv rätt om ingen vitesklausul har införts i avtalet. Kapitel 3 och 4 inleds med deskriptiva och

---

¹⁵ Se exempel på vitesklausuler i kapitel 2.3 nedan.

¹⁶ Olsen, Ersättningsklausuler s. 23.

generella redogörelser över avtalstolkning respektive oskälighet enligt 36 § avtalslagen för att sedan sättas i relation till just exklusiva vitesklausuler och uppsatsens frågeställningar. Delanalyser löper genom hela uppsatsen i tydligt markerade kapitel för att underlätta för läsaren att förstå resonemangen som följer av de deskriptiva delarna. I kapitel 5 redovisas svaren på uppsatsens frågeställningar i en mer koncentrerad form. Avslutningsvis innehåller kapitel 6 en kort redogörelse av mina egna reflektioner angående rättsläget.

2. Allmänt om vitesklausuler

2.1 Inledning

Vitesklausuler är vanligt förekommande i kommersiella avtal och särskilt i standardavtal rörande köp och entreprenader som en reglering av beställarens/köparens rätt till ersättning på grund av entreprenörens/leverantörens dröjsmål.¹⁷ Klausulerna används även frekvent i prekontraktuella förhållanden och intas ofta i sekretess- och exklusivitetsavtal samt i olika typer av samarbetsavtal.¹⁸ En vitesklausul i ett avtal innebär i regel att en eller båda parterna åtar sig en skyldighet att ersätta motparten ett visst belopp i vite om han eller hon underlåter att fullgöra en avtalad förpliktelse.¹⁹ Klausulen behöver dock inte ange ett preciserat vitesbelopp utan den kan också ange grunderna för hur ett framtida vite ska beräknas.²⁰

Vid avtalsförhandlingar uppkommer ofta frågan om vitet ska vara exklusivt i förhållande till andra ekonomiska påföljder vid kontraktsbrott eller om det ska vara möjligt att erhålla skadestånd utöver vitet.²¹ Om frågan tydligt har reglerats i avtalet torde inga problem uppstå. Kommer parterna däremot inte överens, eller om saken aldrig kommer på tal under förhandlingarna, kan frågan komma att bli oreglerad i avtalet, vilket kan leda till en osäkerhet i vad som egentligen gäller. Är parterna oeniga om klausulens betydelse får osäkerheten i första hand lösas genom avtalstolkning, se kapitel 3 nedan.

---

¹⁷ Olsen, Ersättningsklausuler s. 25; Rodhe, Obligationsrätt s. 584.

¹⁸ Klami-Wetterstein, Avtalsvite och dess funktioner i det avtalsrättsliga systemet – några anmärkningar från ett finskt perspektiv s. 148.

¹⁹ Adlercreutz, Avtalsrätt I s. 304.

²⁰ Taxell, Avtal och rättsskydd s. 441. Se även exempel på vitesklausuler i kapitel 2.3 nedan.

²¹ Frydinger, Det affärsjuridiska hantverket s. 156.

2.2 Vitesklausulers syfte

Adlercreutz beskriver vitesklausulen som ett "standardiserat skadestånd" med två huvudsakliga syften; 1. som påtryckningsmedel för att motverka kontraktsbrott, och 2. för att undvika den omfattande utredning som krävs för att vinna bifall i en skadeståndstalan, främst rörande skadans storlek.²² Även Olsen menar att en vitesklausul ofta syftar till att utgöra ett påtryckningsmedel eller som ett skydd för skadelidande part genom att förbättra möjligheten att erhålla full ersättning för liden skada och undkomma de svårigheter som uppkommer för part som kräver skadestånd på dispositiv grund.²³ Enligt Samuelsson kan viten delas in i viten med kompenserande respektive disciplinerande funktion.²⁴ Viten med kompenserande funktion syftar till att ersätta den skada som följt av ett avtalsbrott medan den disciplinerande vitesklausulen inte har någon klar anknytning till skadan.²⁵ Vitesklausuler anses dessutom skapa en förutsebarhet för parterna avseende vilken ersättningsskyldighet som följer av ett avtalsbrott.²⁶ Vidare framhålls i doktrin att syftet med en vitesklausul även kan vara att begränsa avtalsbrytande parts ersättningsskyldighet.²⁷ Syftet med vitesklausuler kan således variera från att verka påtryckande eller disciplinerande till att begränsa vitesborgenärens ersättningsansvar. Beroende på vitesklausulens syfte måste vitesbeloppet bestämmas till ett belopp under, över, eller motsvarande vad den framtida skadan av ett avtalsbrott beräknas bli för att syftet ska kunna förverkligas.²⁸

Vitesklausuler är troligen av särskild betydelse för avtalsparter som anser att den dispositiva rättens skydd mot motpartens avtalsbrott inte är tillräcklig.²⁹

---

²² Adlercreutz, *Avtalsrätt I* s. 304 f.

²³ Olsen, *Ersättningsklausuler* s. 30.

²⁴ Samuelsson, *Entreprenadavtal* s. 223.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Olsen, *Ersättningsklausuler*, s. 30.

²⁷ *Ibid.* s. 30; Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, s. 305; Samuelsson, *Entreprenadavtal*, s. 224.

²⁸ Detta torde dock i många fall vara svårt då det sällan på förhand går att förutse hur stora skador ett avtalsbrott i framtiden kan leda till. Vitesklausulens syfte får framförallt betydelse vid frågan om jämkning, se kapitel 4.3 nedan.

²⁹ Klami-Wetterstein, *Avtalsvite och dess funktioner i det avtalsrättsliga systemet – några anmärkningar från ett finskt perspektiv* s. 148.

Detta torde framför allt vara fallet i situationer när rättsförhållandet i sig är komplicerat eller känsligt för osäkerhetsfaktorer, när skadorna av ett framtida avtalsbrott är svåra att förutse och bevisa samt när avtalsförhållandet är omgärdat av stora risker.³⁰ Ett exempel på en sådan situation skulle kunna vara när en uppdragsgivare vill förhindra att en uppdragstagare efter slutfört uppdrag konkurrerar med den tidigare uppdragsgivaren och därför i uppdragsavtalet inför en konkurrensklausul som föreskriver vite vid överträdelser.

2.3 Vitesklausulers utformning

Som nämnts i kapitlet ovan är vitesklausuler vanligt förekommande i bland annat standardavtal rörande köp och entreprenader. AB 04, ABT 06, NL 17 och Orgalime S 2012 är exempel på standardavtal som föreskriver vite vid naturagäldenärens försening. Olsen använder följande klausul som exempel på en vitesklausul som ålägger naturagäldenären att vid prestationsförsening utge vite.

”Säljaren förbinder sig att till beställaren utbetala kronor 200... för varje försenad leveransdag, d v s för varje arbetsdag, som går härutöver härtill fogade leveransplan. Bötesbeloppet avdrages i sådant fall från köpesumman.”³¹

En vitesklausul kan även föreskriva att ett visst antal procent av exempelvis köpeskillingen ska utgå i vite vid avtalsbrott.³² I exemplet ovan är det troligen säljarens huvudförpliktelse (leveransskyldigheten) som är kopplad till vitesklausulen men det är även möjligt att koppla ett vite till olika biförpliktelser i avtalet.³³ Det går naturligtvis även att knyta vitesklausulen till beställarens förpliktelser, t.ex. beställarens betalningsskyldighet.³⁴

---

³⁰ Ibid.

³¹ Olsen, Ersättningsklausuler s. 23.

³² Detta är vanligt i standardavtal, se t.ex. AB 04 kap. 5 § 3 och NL 17 p. 16.

³³ Olsen, Ersättningsklausuler s. 23.

³⁴ Ibid.

Vitesklausuler har inte alltid samband med någon parts försenade prestation utan kan också ha en mer generell utformning som exempelvis ”bryter part mot avtalet...” eller ”underlåter part att fullgöra X...” ska part till motparten utge ett vite om Y kronor.³⁵ En generell vitesklausul som endast föreskriver att ett vite om Y kronor ska utgå om part bryter mot någon av punkterna i avtalet kan bli tillämplig genom flera olika sorters avtalsbrott, både sådana som kan innebära stora skador för motparten och sådana som i princip inte leder till några skador. Det blir då särskilt svårt att vid avtalsslutet fastställa ett vitesbelopp som fungerar effektivt i förhållande till klausulens syfte som påtryckande, disciplinerande, kompenserande eller ansvarsbegränsande.

2.4 Jämförelse mellan vite och skadestånd

Som ovan nämnts är ett av de typiska syftena med att införa en vitesklausul i ett avtal att undvika de bevissvårigheter som föreligger för en skadelidande part som kräver skadestånd enligt dispositiv rätt. Den dispositiva rätten får också betydelse vid tolkning och jämkning av vitesklausuler.³⁶ Det finns därför anledning att närmare beskriva skadelidandes rätt till ersättning enligt dispositiv rätt i jämförelse med rätten till vite enligt en vitesklausul.

När en part bryter mot ett bindande avtal aktualiseras olika påföljder för motparten. Påföljderna som kan aktualiseras är bland annat rätt till fullgörelse, prisavdrag, hävning och skadestånd.³⁷ Valbara påföljder skiljer sig åt beroende på avtalstyp och det finns inte utrymme att närmare redogöra för alla påföljder som kan aktualiseras vid olika sorters avtalsbrott. Endast påföljden skadestånd kommer därför, med hänsyn till vad som nämnts inledningsvis avseende uppsatsens syfte och avgränsningar, att behandlas här.

---

³⁵ Ibid.; Rodhe, Obligationsrätt s. 593.

³⁶ Se vidare kapitel 3 och 4.

³⁷ Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 222.

Skadestånd aktualiseras när ena partens avtalsbrott har lett till en ekonomisk skada för motparten och anses vara den påföljd som ger det mest fullständiga skyddet för skadelidande.³⁸ Skadeståndet ska som huvudregel försätta skadelidande part i samma ekonomiska situation som om avtalet hade fullgjorts avtalsenligt.³⁹ För vissa avtalstyper följer förutsättningarna för att skadestånd ska utgå av lag.⁴⁰ Andra avtalstyper saknar sådana uttryckliga lagregler och ledning får istället hämtas av allmänna avtalsrättsliga principer.⁴¹ För att kräva skadestånd enligt allmänna avtalsrättsliga principer krävs i regel att skadelidande kan visa att en skada har inträffat, att skadan kan anses orsakad av den skadeståndsskyldige, att skadan berott på omständigheter för vilken den skadeståndsskyldige svarar samt att skadans storlek kan visas.⁴² Det är omtvistat om, och i sådana fall i vilka situationer, det även krävs att skadelidande kan visa att kontraktsbrytande part har varit culpös för att ha rätt till skadestånd.⁴³

Utdömmande av skadestånd förutsätter även, på grund av ovan angivna krav på skada, att en utredning av kontraktsbrottets konsekvenser för den skadelidande görs, vilket generellt medför betydande kostnader som kan göra det svårt eller omöjligt för skadelidande att erhålla ersättning.⁴⁴ Även om det är möjligt för skadelidande att vinna framgång med en skadeståndstalan är det inte säkert att det är ekonomiskt motiverat med tanke på tids- och kostnadsaspekterna som följer av att driva en sådan process.⁴⁵ Dessutom innehåller en sådan utredning i regel detaljerade och känsliga uppgifter om skadelidandes ekonomi vilka blir offentliga vid en eventuell domstolsprocess.⁴⁶

---

³⁸ Hellner, Hager & Persson, Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. H 2 Allmänna ämnen s. 195 f.

³⁹ Ibid.; Ramberg & Ramberg, Allmän Avtalsrätt s. 237.

⁴⁰ Köplagen (1990:931) är exempel på en lag som reglerar parternas skadeståndsansvar.

⁴¹ Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 221.

⁴² Gorton & Samuelsson, Kontraktuella viten s. 83.

⁴³ Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 238 f.

⁴⁴ Hellner, Hager & Persson, Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. H 2 Allmänna ämnen s. 197; Samuelsson, Entreprenadavtal s. 224. I undantagsfall kan dock domstolen uppskatta skadan till ett skäligt belopp, se 35 kap. 5 § rättegångsbalk (1942:740).

⁴⁵ Samuelsson, Entreprenadavtal s. 224.

⁴⁶ Hellner, Hager & Persson, Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. H 2 Allmänna ämnen s. 197.

Kraven som måste uppnås för att skadestånd ska utgå är med andra ord höga och i viss mån oklara, vilket torde vara en av de vanligaste anledningarna till att parter inför en vitesklausul i sitt avtal. Vitesklausuler underlättar för skadelidande part att erhålla ersättning genom att parten i regel inte behöver visa att ovan angivna omständigheter föreligger om det finns en vitesklausul i avtalet.⁴⁷ Istället avtalar parterna om vilka eventuella rekvisit som ska vara uppfyllda för att vite ska utgå.⁴⁸

---

⁴⁷ Gorton & Samuelsson, Kontraktuella viten s. 83; Samuelsson, Entreprenadavtal s. 224.

⁴⁸ Gorton & Samuelsson, Kontraktuella viten s. 83.

3. Tolkning av vitesklausuler

3.1 Generell avtalstolkning

3.1.1 Allmänt om avtalstolkning

Detta kapitel (kapitel 3.1) innehåller en kort redogörelse av generell avtalstolkning och avtalstolkningsmetoder. I nästa kapitel (kapitel 3.2) undersöks om det finns en särskild metod eller särskilda principer för att avgöra huruvida en vitesklausul är exklusiv i förhållande till skadestånd och hur denna metod eller dessa principer i sådana fall ser ut. I kapitel 3.3 redovisas mina slutsatser om hur vitesklausuler ska tolkas.

Sverige har ingen lagstadgad ordning för hur avtalstolkning ska utföras men avtalstolkningsmetoder beskrivs i såväl prejudikat som i juridisk doktrin. Uppsatsens redogörelse är långt ifrån heltäckande då det finns en stor mängd doktrin och prejudikat på området och det saknas utrymme och vidare ligger utanför uppsatsens huvudsakliga syfte att göra någon djupare framställning. Det bör också påpekas att det är omöjligt att beskriva avtalstolkning med en logisk eller hierarkisk metod.⁴⁹ HD har dock i praxis utvecklat en metod för tolkning av standardavtal på entreprenadrättens område, som också till stor del tillämpas på tolkning av standardavtal i stort.⁵⁰ Då vitesklausuler som tidigare nämnts är vanligt förekommande i standardavtal, särskilt rörande entreprenader, kommer framställningen avseende objektiv tolkning i kapitel 3.1.2.3 nedan att ta stor hänsyn till denna metod.

---

⁴⁹ Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 160.

⁵⁰ Ingvarson & Utterström, Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum s. 259 och s. 270.

3.1.2 Avtalstolkning enligt doktrin och praxis

3.1.2.1 Teorier inom avtalstolkning

Det finns ett flertal traditionella teorier inom avtalstolkningsverksamheten som har betydelse för hur domstolarna tolkar avtal och avtalsbundenhet än idag. Även om det sällan uttryckligen hänvisas till någon teori i domstolarnas domskäl kan dessa ofta urskiljas i deras sätt att resonera.⁵¹

Viljeteorin

Viljeteorin var särskilt populär bland tyska rättsvetenskapsmän under senare delen av 1800-talet och innebär att en viljeförklaring ska tolkas i enlighet med förklaringsavgivarens vilja.⁵² Viljan anses ha en ”rättsskapande kraft” och är avgörande för både *om* en part är förpliktad och till *vad* parten i sådana fall är förpliktad.⁵³ Kritiker menade dock att teorin lade alltför stor vikt vid förklaringsavgivarens vilja på bekostnad av viljeförklaringens mottagare, varför tillitsteorin växte fram som en reaktion på viljeteorin.⁵⁴

Tillitsteorin

Kritiker till viljeteorin ansåg att viljeförklaringens mottagare borde skyddas genom att istället låta mottagarens tillit bli avgörande för tolkningen, när denna tillit var befogad.⁵⁵ Viljeförklaringen måste ha uppfattats av mottagaren som i sitt medvetande påverkats av denna.⁵⁶ Teorin, som kom att kallas tillitsteorin, har fått stort genomslag i Norden och anses vara den av teorierna som ligger närmast den gällande svenska rätten.⁵⁷

---

⁵¹ Se bl.a. NJA 2010 s. 629 vari tillitsteorin kan skönjas. Rättsfallet beskrivs i kapitel 3.2.2.2 nedan.

⁵² Lehrberg, Avtalstolkning s. 29.

⁵³ Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 84.

⁵⁴ Adlercreutz, Avtalsrätt I s. 37; Lehrberg, Avtalstolkning s. 29.

⁵⁵ Adlercreutz, Avtalsrätt I s. 37; Lehrberg, Avtalstolkning s. 29.

⁵⁶ Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 84.

⁵⁷ Lehrberg, Avtalstolkning s. 31.

Förklarings teorin

Förklarings teorin, ibland även kallad den objektiva teorin, innebär att det istället är själva viljeförklaringen som ska tolkas objektivt och ligga till grund för avtalstolkningen.⁵⁸ Den uttryckta viljeförklaringen ställs i centrum och man ska titta på viljeförklaringen så som den framträder för en objektiv betraktare.⁵⁹ Det är emellertid inte enbart viljeförklaringen i sig som är relevant för tolkningen utan även omständigheterna kring förklarings tillkomst kan få stor betydelse.⁶⁰ Förklarings teorin innebär följaktligen inte att enbart en bokstavstolkning av avtalet eller villkoret ska göras utan i många fall leder teorin i praktiken till samma resultat som tillitsteorin.⁶¹

3.1.2.2 Partsorienterad tolkning

Även om det i doktrin förespråkas olika modeller och metoder för avtalstolkning finns det en stor enighet i att skilja mellan partsorienterad tolkning och en mer objektiv eller uttrycksorienterad tolkningsmetod.⁶² Den partsorienterade tolkningen har sin utgångspunkt i parternas gemensamma vilja vid avtalsslutet och har högst rang inom avtalstolkningsläran.⁶³ Om det inte går att fastställa någon gemensam partsvilja har dolus- och culpa regeln utvecklats till hjälp för den partsorienterade tolkningen.

Den gemensamma partsviljan

Parternas gemensamma vilja vid avtalsslutet utgör i princip alltid utgångspunkten för avtalstolkningen.⁶⁴ Går det att fastställa en gemensam partsvilja så är denna gällande mellan parterna, även om den skulle avvika från avtalets ordalydelse.⁶⁵ Det är dock vanligt att den gemensamma partsviljan i efterhand inte går att klarlägga, det kan t.ex. saknas bevis över vad som egentligen uttrycktes muntligen under parternas avtalsförhandling. Ett skriftligt avtal har en mycket stark bevisverkan och det kan därför vara

---

⁵⁸ Adlercreutz, Avtalsrätt I s. 266; Lehrberg, Avtalstolkning s. 30.

⁵⁹ Lehrberg, Avtalstolkning s. 30.

⁶⁰ Adlercreutz, Avtalsrätt II s. 33.

⁶¹ Ibid. s. 33.

⁶² Svensson, Tolkning och bristande finhet s. 461.

⁶³ Ibid. s. 461 f.

⁶⁴ Hedwall, Tolkning av kommersiella avtal s. 84.

⁶⁵ Lehrberg, Avtalstolkning s. 49.

svårt att framgångsrikt hävda att det fanns en avvikande gemensam partsvilja vid avtalsslutet.⁶⁶ Det kan också vara så att parterna aldrig förhandlade eller ens uppmärksammade vissa villkor i avtalet vilket är särskilt vanligt när parterna använder sig av standardavtal.⁶⁷ Det går då av naturliga skäl inte att tala om någon gemensam partsvilja vid avtalsslutet.

Dolus- och culparegeln

Dolusregeln utläses genom en analog tolkning av 6 § 2 st avtalslagen och kommer även till uttryck i CISG art. 8.1. Regeln innebär att om en part (P) *har insett* eller *måste ha insett* att motparten (MP) uppfattat ett avtal annorlunda än vad P har gjort så binds P till MP:s uppfattning avseende avtalsinnehållet, om inte P invänder mot MP:s uppfattning.⁶⁸ Dolusregelns existens har bekräftats i rättspraxis och förespråkas av flera författare i juridisk doktrin.⁶⁹

Fohlin hävdar att det även finns en culparegel som innebär att om den ena parten (P) *borde* ha insett att motpartens (MP) uppfattning om avtalsinnehållet avviker från P:s uppfattning så binds P till MP:s uppfattning avseende avtalsinnehållet om inte P invänder mot MP:s uppfattning.⁷⁰ Precis som namnet antyder bygger culparegeln på parts culpa istället för dolusregeln som bygger på parts dolus. Det är dock omtvistat huruvida culparegeln bör användas som ett verktyg i avtalstolkningen. Lehrberg menar att vad som i praxis möjligen kan tolkas som en tillämpning av culparegeln egentligen rör sig om en form av uttrycksorienterad tolkning.⁷¹ Även Jan och Christina Ramberg har ett kritiskt förhållningssätt till culparegeln då den inte kräver samma illojalitet som dolusregeln och det inte heller är självklart vem av två jämbördiga parter i ett avtalsförhållande som ska ansvara för att klargöra oklarheten för motparten.⁷² Det finns vidare inga tydliga exempel på att HD

---

⁶⁶ Ibid. s. 50.

⁶⁷ Hedwall, *Tolkning av kommersiella avtal* s. 84.

⁶⁸ Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 63 f.

⁶⁹ NJA 1955 s. 247; NJA 1980 s. 46; Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 63; Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt* s. 174 f.

⁷⁰ Fohlin, *Avtalstolkning* s. 81.

⁷¹ Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 74. Om uttrycksorienterad tolkning se kapitel 3.1.2.3 nedan.

⁷² Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt* s. 176 f.

har tillämpat culparegeln vid avtalstolkning, varför det får anses vara oklart om den över huvud taget existerar i svensk rätt.

3.1.2.3 Objektiv eller uttrycksorienterad tolkning

Om det i en tvist inte föreligger omständigheter som gör en partsorienterad tolkning av avtalet möjlig ska avtalet tolkas på objektiva grunder.⁷³ Lehrberg kallar detta för uttrycksorienterad tolkning och menar att en sådan tolkning ska göras när det varken finns en gemensam partsavsikt eller dolus på någon av parternas sida rörande motpartens uppfattning om avtalsinnehållet.⁷⁴

HD har klargjort att utgångspunkten vid en objektiv tolkning är det omtvistade avtalsvillkorets ordalydelse enligt dess normala språkliga betydelse.⁷⁵ Även branschpraxis kan vara av betydelse för tolkningen i den mån detta är åberopat.⁷⁶ Om villkorets ordalydelse inte ger något besked eller kan tolkas på olika sätt undersöks avtalets eller villkorets ändamål och syfte.⁷⁷ Vidare kan avtalets struktur och helhet få betydelse för tolkningen när avtalet är systematiskt uppbyggt så att villkoren är avsedda att utgöra ett sammanhängande system.⁷⁸ Villkoret ska i sådana fall tolkas så att det harmoniserar med resterande delar av avtalet och inte avviker från avtalets struktur och systematik.⁷⁹ I nästa steg ska avtalsvillkoret tolkas i ljuset av den dispositiva rätt som skulle ha tillämpats om inget avtalsvillkor förelåg.⁸⁰ Försiktighet måste dock iakttagas när ledning söks i dispositiv rätt, den dispositiva rätten kan i vissa fall leda till olämpliga resultat när den infogas i det aktuella avtalssystemet.⁸¹ Som ett sista steg i avtalstolkningen har HD därför förespråkat en övergripande rimlighetsbedömning, som i undantagsfall kan leda till att avtalet fylls ut med en regel tillpassad till det aktuella avtalet.⁸²

⁷³ NJA 2007 s. 35; NJA 2014 s. 960.

⁷⁴ Lehrberg, Avtalstolkning s. 77.

⁷⁵ NJA 2007 s. 35; NJA 1990 s. 24; NJA 2014 s. 960. Jfr förklarings teorin i kapitel 3.1.2.1.

⁷⁶ NJA 2007 s. 35; NJA 1990 s. 24.

⁷⁷ NJA 2012 s. 597; Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 169 f.

⁷⁸ Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 173. Det torde vara frågan om omfattande och välarbetade avtal, bestämmelserna i standardavtalet AB 92 ansågs exempelvis av HD i NJA 2013 s. 271 vara avsedda att utgöra ett sammanhängande system.

⁷⁹ NJA 2014 s. 960; Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 173.

⁸⁰ NJA 2014 s. 960; NJA 2013 s. 271; Lehrberg, Avtalstolkning s. 185 f.

⁸¹ NJA 2014 s. 960.

⁸² Ibid. Jfr kapitel 3.1.2.5 om utfyllnad nedan.

Som en sista utväg kan, om tolkningsmetoden ovan inte leder till något entydigt resultat, rättsliga prioritetsregler som oklarhetsregeln och minimumregeln tillämpas.⁸³

3.1.2.4 Särskilt tydlighetskrav

Avtalsklausuler som anses vara tyngande eller överraskande jämfört med vad som gäller enligt dispositiv rätt medför att ett höjt krav på klausulens tydlighet ställs på den part som hävdar att avtalet ska tolkas på ett sätt som innebär en avvikelse från dispositiv rätt.⁸⁴ Friskrivningsklausuler, såsom ansvarsbegränsande vitesklausuler, är ett exempel på tyngande och överraskande klausuler som av HD har tolkats restriktivt och mot bakgrund av dispositiv rätt.⁸⁵

3.1.2.5 Utfyllnad

Om avtalet inte ger något svar på en tvistig fråga och ingen av parterna påstår att ett sådant svar finns i avtalet gör domstolen en utfyllnad av avtalet genom att avgöra vad som ska gälla i den fråga som avtalet har lämnat oreglerad.⁸⁶ Vid utfyllnad fylls avtalet i första hand ut med dispositiva rättsregler från lagstiftning, praxis, sedvänja och doktrin.⁸⁷ Finns det inga sådana dispositiva rättsregler att fylla ut med konstruerar domstolen antingen en regel som är lämplig för liknande typfall eller en regel av en mer individuell karaktär som är lämplig i det specifika fallet.⁸⁸ Till skillnad från vid tolkningsverksamhet, som primärt syftar till att fastställa avtalets innebörd i det enskilda fallet och till stor del är icke-juridisk, tillämpar domstolen i regel rättsregler och juridiska överväganden vid utfyllnad.⁸⁹ Det är svårt att dra någon klar gräns

---

⁸³ Oklarhetsregeln innebär att ett otydligt avtalsvillkor ska tolkas till nackdel för den part som har haft störst ansvar för oklarheten och minimiregeln innebär att ett oklart avtalsvillkor ska tolkas till förmån för den förpliktade parten, se Svensson, *Tolkning och bristande finhet* s. 462. Enligt HD i NJA 2010 s. 416 är dock tillämpningsområdet för oklarhetsregeln begränsad.

⁸⁴ Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 191 och s. 196; Bernitz, *Standardavtalsrätt* s. 95.

⁸⁵ Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 227 f; NJA 2012 s. 597 som redogörs för i kapitel 3.2.2.3 nedan.

⁸⁶ Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 16 f.

⁸⁷ Fohlin, *Avtalstolkning* s. 14.

⁸⁸ *Ibid.* s. 14.

⁸⁹ Lehrberg, *Avtalstolkning* s. 25.

mellan avtalstolkning och avtalsutfyllnad, HD har uttalat att gränsen är delvis diffus.⁹⁰

3.2 Tolkning av vitesklausuler

3.2.1 Doktrins behandling av vitesklausuler

En del juridisk doktrin har behandlat frågan om vitesklausulers relation till skadestånd. På senare år har det dock tillkommit prejudikat från HD som ännu inte har beaktats i doktrin, vilket reducerar doktrинens värde som rättskälla på området.⁹¹ En kort redogörelse över hur vitesklausuler har tolkats i doktrin är emellertid värdefullt, inte minst för att ge en inblick i hur vitesklausuler har tolkats i ett historiskt perspektiv.

I nästan all svensk doktrin har vitesklausuler in dubio ansetts utgöra en exklusiv reglering av skadelidande parts rätt till ersättning med anledning av avtalsbrott och sålunda också bedömts begränsa vitesgäldenärens ersättningsskyldighet.⁹² Enligt Taxell bör en vitesklausul i princip, om inget annat följer av avtalet, slutligt reglera ersättningsfrågan och utesluta rätt till ersättning utöver avtalsvitet.⁹³ Han utesluter dock inte att särskilda skäl kan motivera ett ersättningskrav som går utöver det avtalade vitesbeloppet.⁹⁴ Även Olsen anser att vitesklausuler in dubio exklusivt bör reglera ersättningsansvaret, bland annat eftersom att man i svensk rätt har betraktat vitesklausulerna som gällande även i vitesgäldenärens intresse av begränsat ansvar.⁹⁵ Som argument framhåller hon också att det finns en möjlighet att

---

⁹⁰ NJA 2010 s. 416; Adlercreutz, Avtalsrätt II s. 11 f.

⁹¹ Dessa rättsfall beskrivs i kapitel 3.2.2 nedan.

⁹² Olsen, Ersättningsklausuler s. 139.

⁹³ Taxell, Avtal och rättsskydd s. 452.

⁹⁴ Ibid. s. 453. Sådana särskilda skäl torde dock idag kunna leda till att vitesbeloppet jämkas upp med stöd av 36 § avtalslagen som inte fanns vid författandet av Taxells bok varför det är möjligt att han idag hade varit av en annan åsikt. Jämkning beskrivs i kapitel 4 nedan.

⁹⁵ Olsen, Ersättningsklausuler s. 142 f. Enligt Olsen är ett av vitesklausulers syften just att ha ansvarsbegränsande verkan, se kapitel 2.2 ovan.

jämka låga vitesbelopp uppåt med stöd av 36 § avtalslagen.⁹⁶ Almén anser däremot att en vitesklausul in dubio inte begränsar rätten till ersättning.⁹⁷

Unger menar att vitesgäldenärens skyldighet att utge vite efter ett kontraktsbrott, även om ingen skada kan visas, balanseras av en begränsning av ersättningsansvaret.⁹⁸ Han torde således vara av uppfattningen att en vitesklausul vanligtvis har ansvarsbegränsande verkan.

Samuelsson har tidigare resonerat kring möjligheten att se det avtalade förseningsvitet som ett fullgott substitut till fullgörelse i rätt tid och därmed fungera som en form av friköpsklausul som ger vitesgäldenären en möjlighet att välja mellan att bryta mot avtalet och utge ett begränsat vitesbelopp eller att prestera i enlighet med avtalet, beroende på vad som är mest ekonomiskt fördelaktigt.⁹⁹ Hans uppfattning avseende vitesklausulers exklusivitet är att avtalstolkning normalt sett inte torde leda till att vitesgäldenären ges en möjlighet att kräva skadestånd istället för vite eftersom att det i regel krävs att parterna uttryckligen har avtalat om en sådan valrätt.¹⁰⁰ Han anser således att vitesklausuler i regel är exklusiva, så länge inte något annat uttryckligen framgår.

Sammanfattningsvis har de flesta författare som i juridisk doktrin tidigare har redogjort för vitesklausulers exklusivitet i förhållande till skadestånd varit överens om att en vitesklausul utgör en exklusiv reglering av rätten till ersättning på grund av avtalsbrott.

---

⁹⁶ Olsen, Ersättningsklausuler s. 143.

⁹⁷ Almén, Om köp och byte av lös egendom s. 319.

⁹⁸ Bengtsson, Ullman & Unger, Allehanda om skadestånd i avtalsförhållanden s. 40.

⁹⁹ Samuelsson, Entreprenadavtal s. 228 och s. 259 f; Gorton & Samuelsson, Kontraktuella viten s. 100.

¹⁰⁰ Samuelsson, Entreprenadavtal s. 259.

3.2.2 Tolkning av vitesklausuler i praxis

3.2.2.1 Allmänt

Under en lång tid har det saknats principiella uttalanden i praxis kring frågan om vitesklausulers exklusivitet.¹⁰¹ Det finns ett antal äldre rättsfall som berörde frågan men dessa gav en splittrad bild av rättsläget och är dessutom med beaktande av den tid som passerat och den utveckling som under de senaste åren har skett i rättspraxis av mindre betydelse.¹⁰² HD har nyligen avgjort tre rättsfall som kan vara av betydelse för frågan om vitesklausuler in dubio ska tolkas som exklusiva i förhållande till skadestånd. I detta kapitel följer en kort sammanfattning av rättsfallen. Analyser finns i anslutning till varje rättsfall för att redogöra för min egen tolkning av domskälen.

3.2.2.2 NJA 2010 s. 629

Sammanfattning

I NJA 2010 s. 629 tog HD ställning till om ett avtalat vite exklusivt reglerade vitesborgenärens rätt till ersättning vid motpartens kontraktsbrott. Av ett avtal mellan beställare och underentreprenör i ett entreprenadprojekt framgick inte uttryckligen om det avtalade vitet var exklusivt eller om skadelidande part kunde vara berättigad till skadestånd utöver vitesbeloppet. Tvisten rörde ett vite kopplat till borttappade nycklar. I avtalet mellan beställaren och underentreprenören fanns följande vitesklausul.

”Nycklar som ej kommer oss tillhanda efter påpekande kommer att debiteras 15 000 kr. Nycklar till lägenheter som hyresgäster äger och som försvinner, debiteras för låsbyte.”¹⁰³

En huvudnyckel tappades sedan bort av underentreprenören vilket ledde till en skada om ca 170 000 kronor för beställaren som ägde fastigheten. Frågan var då om klausulen ovan skulle tolkas som en exklusiv reglering av

---

¹⁰¹ Olsen, Ersättningsklausuler s. 139.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Se p. 8 i HD:s domskäl.

underentreprenörens ersättningsansvar och i praktiken utgöra en ansvarsbegränsning eller om ersättning överstigande 15 000 kronor kunde utgå i enlighet med dispositiv rätt.¹⁰⁴

HD började med att konstatera att det i standardavtal avseende entreprenad eller leveranser är vanligt att vitet utgör en uttömmande reglering av ersättningsskyldigheten för dröjsmål med huvudprestationen. Vidare noterade HD att författare av nordisk doktrin hade delade meningar avseende frågan om vitesborgenären kan välja att kräva skadestånd istället för att utkräva vite, när detta inte framgår av avtalet. Med hänsyn till att en vitesklausul kan fylla olika funktioner och att förhållandena varierar gick det enligt HD inte att formulera någon generell hjälpregel som kan besvara frågan om en vitesklausul in dubio innebär en exklusiv reglering av vitesborgenärens rätt till ersättning vid motpartens avtalsbrott.¹⁰⁵ HD tog istället fasta på att klausulen hade formulerats av beställaren, tillika vitesborgenären, och att beloppet om 15 000 kronor var av en sådan storlek att det fanns fog för vitesgäldenären att uppfatta klausulen som en slutlig reglering av ersättningsskyldigheten vid förlust av nyckel. Vitet ansågs därför utgöra en exklusiv reglering och det fanns följaktligen inte möjlighet för vitesborgenären att erhålla ersättning utöver vitesbeloppet om 15 000 kronor.

Ett justitieråd, Lundius, var skiljaktig och ansåg att klausulen inte begränsade ersättningsskyldigheten till 15 000 kronor. Lundius höll till stor del med majoriteten, bland annat avseende att det inte är möjligt att formulera någon generell hjälpregel då vitesklausuler kan fylla olika funktioner och förhållandena varierar. Hon underströk sedan att såväl det rättsliga som det faktiska sammanhanget vari villkoret förekommer måste beaktas. Standardavtal som innehöll bestämmelser om ansvar i form av bl.a. skadestånd var gällande på entreprenaden vid sidan om den aktuella

---

¹⁰⁴ Rättsfallet berörde även regressrätt vilket dock inte kommer att behandlas här då det ligger utanför uppsatsens syfte och frågeställningar.

¹⁰⁵ Se kapitel 2.2 ovan om vitesklausulers olika funktioner.

vitesklausulen.¹⁰⁶ Lundius betonade det starka inbördes sammanhang som villkoren i standardavtal har och att ändringar från detta kan få överraskande och icke avsedda verkningar. Hon ansåg därför att det borde ställas krav på tydlighet vid avvikelser från standardavtalets bestämmelser.¹⁰⁷ Den aktuella klausulen avvek från beställarens rätt till ersättning enligt standardavtalet och var intagen i en bilaga till kvittenslista för nycklar. Även om beloppet om 15 000 kronor hade bestämts av beställaren kunde inte underentreprenören ha haft fog för uppfattningen att det skulle utgöra en slutlig reglering av ersättningsskyldigheten mot bakgrund av de rättigheter beställaren hade enligt standardavtalet mellan beställaren och totalentreprenören, då dessa i sin tur återspeglades i avtalet mellan totalentreprenören och underentreprenören. Klausulen uppfyllde enligt Lundius inte kravet på tydlighet med beaktande av dess lydelse, utformning och placering. Hon tolkade därför klausulen som att det enbart hade skapats en separat rätt för vitesborgenären att kräva 15 000 kronor av underentreprenören om nyckeln inte återlämnades.

Analys

HD ansåg att det inte var lämpligt att formulera någon generell hjälpregel för hur en vitesklausul ska tolkas utan att det måste avgöras utifrån förhållandena i det enskilda fallet. Prejudikatvärdet för frågan om vitesklausulers ansvarsbegränsande verkan är således begränsat. HD:s tolkningsmetod i målet kan däremot vara av intresse för hur tolkning av vitesklausuler ska utföras. HD tog fasta på vitesgäldenärens *befogade uppfattning* och ansåg att ett vitesbelopp om 15 000 kronor under de aktuella omständigheterna innebar att vitesgäldenären hade haft en befogad uppfattning om att vitesklausulen utgjorde en ansvarsbegränsning. Vikt lades också vid att det var vitesborgenären som hade utformat klausulen. Tillitsteorin kan urskiljas i domskälen.¹⁰⁸ Prejudikatet har betydelse för tolkning av vitesklausuler på så sätt att viktiga tolkningsdata pekas ut. Rättsfallet torde medföra att särskild

---

¹⁰⁶ Standardavtal var inte direkt gällande mellan beställaren och underentreprenören utan endast mellan beställaren och totalentreprenören samt mellan underentreprenören och totalentreprenören. Avtalen var dock av kedjekaraktär och innebar att totalentreprenören i förhållande till beställaren svarade för skada vållad av underentreprenören.

¹⁰⁷ Jfr kapitel 3.1.2.4 ovan om särskilt tydlighetskrav.

¹⁰⁸ Se kapitel 3.1.2.1.

vikt läggs vid vitesgäldenärens befogade uppfattning om vitesklausulens exklusivitet i förhållande till skadestånd och att vitesbeloppet då kan tillmätas betydelse. HD:s domskäl behandlar inte det särskilda tydlighetskrav som ställs på tyngande och överraskande klausuler. Det är möjligt att omständigheten att det var vitesborgenären som själv hade utformat klausulen gjorde att HD inte ansåg att det särskilda tydlighetskravet var tillämpligt.¹⁰⁹ Det kan dock även bero på att vitesklausulen inte ansågs vara tillräckligt tyngande eller överraskande.

Lundius framhöll att det finns ett särskilt tydlighetskrav vid avvikelser från standardavtal som kan leda till överraskande och icke avsedda verkningar, trots att verkningarna i detta fallet drabbade den part som infört avvikelserna, det vill säga vitesborgenären. Resonemanget påminner om det särskilda tydlighetskravet som har behandlats i kapitel 3.1.2.4 som dock rör avvikelser från dispositiv rätt. Kravet på tydlighet bedömdes inte vara inte uppfyllt och vitesgäldenären ansågs inte ha haft fog för uppfattningen att vitesklausulen innebar en slutlig begränsning av ersättningskyldigheten.

3.2.2.3 NJA 2012 s. 597

Sammanfattning

NJA 2012 s. 597 rör tolkning av en vitesklausul som var kopplad till en anläggnings idrifttagande. Vitesklausulen hade följande formulering.

”vid försening är beställaren berättigad att av entreprenören erhålla vite med ett belopp av 300 000 kronor för varje påbörjad vecka ... varmed idrifttagningen av kraftverket ... blivit fördröjd”.¹¹⁰

Tvistens huvudfråga var om en försenad entreprenör var skyldig att utge förseningsvite till beställaren trots att idrifttagandet skulle ha försenats även om entreprenören levererat i rätt tid eftersom att även en sidoentreprenör var

---

¹⁰⁹ Jfr kapitel 3.1.2.4 ovan, tydlighetskravet ställs på den part som hävdar att en klausul ska tolkas på ett sätt som avviker från dispositiv rätt, det vill säga vitesgäldenären. I detta fallet hade klausulen utformats av vitesborgenären.

¹¹⁰ Se p. 12 i HD:s domskäl. AB 92 var gällande på entreprenaden men parterna hade gemensamt gjort vissa ändringar och tillägg till vitesbestämmelsen.

i dröjsmål med sin leverans. Rättsfallet är intressant för uppsatsens frågeställningar främst eftersom att domskälen tydligt beskriver hur avtalstolkning av vitesklausuler ska göras. Först konstaterade HD att den gemensamma partsviljan inte kunde utrönas och att det inte i övrigt fanns information som kunde möjliggöra en subjektiv tolkning av vitesklausulen. Ordalydelsen och avtalets systematik gav inte heller någon egentlig ledning för tolkningen. HD ansåg därför att det var naturligt att vid fastställande av avtalsinnehållet utgå från vad som gäller enligt dispositiv rätt.¹¹¹ Enligt dispositiv rätt hade entreprenören varit skadeståndsskyldig för förseningen trots att det fanns konkurrerande skadeorsaker. Entreprenörens skadeståndsskyldighet skulle dock enligt dispositiv rätt ha varit solidarisk med den sidoentreprenör som också varit försenad.

Om avtalsvillkoret hade tolkats som en avvikelse från den skadeståndsskyldighet som följer av dispositiv rätt skulle det innebära att ingen entreprenör kommit att bli skyldig att utge vite om flera entreprenörer var försenade, även om var och en av dessa entreprenörer varit skyldiga att utge vite om de hade varit ensamma om att vara försenade. En sådan avvikelse skulle enligt HD vara överraskande men också tämligen långtgående och klart oförmånlig för beställaren samtidigt som den vore oväntad och fördelaktig för entreprenören. För att ett avsteg från den dispositiva rätten skulle vara gällande ansåg HD därför att det krävdes ett tydligt stöd i bestämmelsens ordalydelse eller i andra tolkningsdata. Det fanns inget tydligt stöd i detta fallet, varför klausulen kom att tolkas i linje med vad som gäller enligt den dispositiva rätten. HD konstaterade att en tolkning i enlighet dispositiv rätt kunde leda till att skadelidande blev överkompenserad genom att flera entreprenörer bedömdes vara skyldiga att utge vite för samma skada men att en sådan ordning inte var oförenlig med ett förseningevites typiska syften då detta även är vad som gäller enligt AB 04.

---

¹¹¹ Jfr kapitel 3.1.2.3 om objektiv tolkning ovan.

Analys

Avgörandet ligger i linje med det skärpta tydlighetskrav som generellt gäller vid tolkning av tyngande eller överraskande klausuler och som innebär att en part som genom en sådan klausul vill friskriva sig från vad som gäller enligt dispositiv rätt måste tillse att detta klart framgår för motparten.¹¹² Om tydlighetskravet appliceras på en vitesklausul som inte uttryckligen föreskriver om skadestånd utöver vitesbeloppet kan utgå torde det leda till att en vitesgäldenär som anser att sådant skadestånd inte ska utgå måste ha gjort vitesklausulens exklusivitet tydlig för vitesborgenären om vitesklausulen, tolkad exklusiv, på ett överraskande eller tyngande sätt avviker från vad som skulle utgått i skadestånd enligt dispositiv rätt. Har inget sådant förtydligande skett torde följden bli att vitesklausulen tolkas som icke-exklusiv. Det är dock tänkbart att en exklusiv vitesklausul inte alltid anses uppfylla kravet på att vara tillräckligt överraskande eller tyngande, detta torde vara nödvändigt att bedöma utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.¹¹³ Det är vidare osäkert vad utfallet hade blivit om det var vitesborgenären som ensam infört en exklusiv vitesklausul i avtalet.¹¹⁴

HD konstaterade att en tolkning av klausulen som ligger i linje med vad som följer av dispositiv rätt innebar att beställarens skada kunde komma att kompenseras med viten från flera skadevällande entreprenörer. Denna ordning ansågs dock inte vara oförenlig med ett förseningsvites typiska syften, vilket antyder att även klausulens syfte kan vara av betydelse för tolkningen. Det är oklart vad följden hade varit om HD hade ansett att tolkningen var oförenlig med vitesklausulens typiska syften. Det torde vidare vara osäkert vad vitesklausulens typiska syften får för betydelse när tolkningsfrågan avser en vitesklausuls exklusivitet eftersom att sådana

---

¹¹² Se kapitel 3.1.2.4 om det särskilda tydlighetskravet ovan. Jfr Lundius resonemang om det särskilda tydlighetskravet för överraskande avvikelser från standardavtal i NJA 2010 s. 629 som beskrivs i kapitel 3.2.2.2 ovan.

¹¹³ Skillnaden mellan vitesbeloppet och den faktiskt lidna skadan torde då vara av stor betydelse.

¹¹⁴ Jfr kapitel 3.2.2.2 ovan och se längre resonemang i kapitel 3.3 nedan.

klausuler kan anses ha ett ansvarsbegränsande syfte som då står i strid med att tolka klausulen som icke-exklusiv i ljuset av dispositiv rätt.¹¹⁵

3.2.2.4 NJA 2014 s. 960

Sammanfattning

NJA 2014 s. 960 handlade inte specifikt om vitesklausulers exklusivitet i förhållande till skadestånd men HD uttalade sig i domskälen angående den överlappande frågan om avtalade påföljder är exklusiva i förhållande till påföljder enligt dispositiv rätt. Tvisten gällde en entreprenad som var behäftad med fel. Standardavtalet ABT 94 var gällande mellan parterna och målet rörde till stor del avtalstolkning av ABT:s bestämmelser om prisavdrag och beställarens rätt till ersättning för avhjälpande.¹¹⁶ En av huvudfrågorna var huruvida beställaren hade rätt att få ersättning för avhjälpande när inget avhjälpande faktiskt hade skett, vilket inte reglerades i ABT. HD ansåg att de relevanta felpåföljdsbestämmelserna i ABT skulle tolkas i ljuset av dispositiv rätt, vilken gav beställaren rätt till skadestånd även om han inte hade avhjälpit felet. HD uttalade därefter följande.

”Om parterna i ett kontrakt har angett en viss påföljd för ett kontraktsbrott, så utesluter det i regel inte att den förfördelade parten har rätt till sådana andra påföljder som kan följa av på avtalsförhållandet tillämpliga rättsregler. För att en i ett sådant kontrakt föreskriven påföljd ska vara exklusiv krävs det i allmänhet att detta framgår av kontraktsvillkoret eller att det finns annat stöd för att uppfatta regleringen som heltäckande. Denna ordning gäller i princip också när det, såsom i förevarande fall, är fråga om ett standardavtal.”¹¹⁷

Avtalet innehöll inte något stöd för att avhjälpandepåföljden skulle uppfattas som exklusiv och skadestånd enligt dispositiv rätt uteslöts således inte genom de avtalade påföljderna. Eftersom att de avtalade påföljderna inte bedömdes vara exklusiva gav HD beställaren rätt till skadestånd beräknad enligt vad

---

¹¹⁵ Se kapitel 2.2 ovan.

¹¹⁶ Avtalstolkningsmetoden som användes av HD i detta rättsfall har redogjorts för under kapitel 3.1.2.3 ovan.

¹¹⁷ Se p. 31 i HD:s domskäl.

som följer av dispositiv rätt. Två justitieråd var dock skiljaktiga vilket ger ett lägre prejudikatvärde.

Analys

Det är i viss mån oklart vad NJA 2014 s. 960 har för betydelse för frågan om vitesklausulers exklusivitet då HD i domskälen uttalar sig generellt om avtalade påföljders exklusivitet. Det ligger dock nära till hands att dra slutsatsen att uttalandet även gäller för vitesklausuler, som bekant utgör en avtalad påföljd. HD:s domskäl ser ut att innehålla en generell hjälpregel innebärandes att det för en avtalad påföljds exklusivitet i regel krävs att det framgår av villkoret att det är exklusivt eller att det finns något annat stöd för att uppfatta påföljden som exklusiv. En sådan hjälpregel strider dock mot vad HD framförde om vitesklausuler i NJA 2010 s. 629, varför rättsfallen har uppfattats vara motstridiga.¹¹⁸ Ordningen är emellertid förenlig med vad HD har uttalat i NJA 2012 s. 597 avseende tydlighetskravet för klausuler som på ett överraskande eller tyngande sätt avviker från dispositiv rätt. Det framgår inte av domskälen i NJA 2014 s. 960 men HD kan ha ansett att de avtalade påföljderna innebar en för påföljdsborgenären överraskande och tyngande avvikelse från dispositiv rätt. Det är då i enlighet med det tidigare behandlade tydlighetskravet att det krävs stöd för att uppfatta de avtalade påföljderna som exklusiva i förhållande till dispositiva påföljder.

3.3 Slutsatser om tolkning av vitesklausuler

I doktrin har olika uppfattningar avseende vitesklausulers exklusivitet och ansvarsbegränsande verkan förts fram. Doktrinen har dessutom i princip uteslutande beskrivit rättsläget som det såg ut innan HD:s domar i NJA 2010 s. 629, NJA 2012 s. 597 och NJA 2014 s. 960 varför den får anses ha ett begränsat värde som rättskälla. Efter att ha redogjort för en stor omfattning juridisk doktrin uttalade HD i NJA 2010 s. 629 att det inte generellt gick att

---

¹¹⁸ Se Ramberg, Avtalslagen 2010, kommentaren till 11.5.7. Se dock även mina slutsatser i kapitel 3.3 nedan.

ange huruvida en vitesklausul in dubio utgör en exklusiv reglering av ersättningen vid kontraktsbrott. Vid tolkning av vitesklausulen lade HD vikt vid vilken part som hade utformat vitesklausulen och om vitesgäldenären hade haft fog för att uppfatta klausulen som en slutlig reglering av ersättningsskyldigheten, vilket tyder på att detta är viktiga omständigheter att beakta vid tolkning av en vitesklausul. Tolkningen tycks ha påverkats av tillitsteorin.

Domskälen i NJA 2010 s. 629 och NJA 2014 s. 960 har ansetts vara motstridiga då HD i det senare fallet formulerade något som liknar en generell hjälpregel för tolkning av avtalade påföljders exklusivitet, vilket HD i domskälen till 2010 års fall uppgav vara omöjligt.¹¹⁹ Det är dock möjligt att tolka HD:s hjälpregel i NJA 2014 s. 960 som enbart gällande efter att en generell avtalstolkning, innebärandes bland annat en undersökning av parts befogade uppfattning om avtalsinnehållet, inte har lett till något resultat. Domskälen är i sådana fall inte motstridiga då hjälpregeln är mer att likna vid en rättslig prioritetsregel som exempelvis oklarhets- och minimiregeln, att använda som sista utväg i tolkningsordningen.¹²⁰ Regeln som formulerades av HD föreskriver att det i allmänhet krävs att det framgår av avtalsvillkoren eller att det finns något annat stöd för att den avtalade påföljden är exklusiv för att påföljdsborgenären inte ska ha rätt till påföljder enligt dispositiv rätt. HD utvecklar inte vad som kan utgöra stöd för att den avtalade påföljden är exklusiv men min tolkning är att det först när en avtalstolkning har gjorts och det fortfarande inte finns något stöd för att uppfatta klausulen som exklusiv som den ska anses vara icke-exklusiv. Det torde då vara tillräckligt att exempelvis vitesgäldenären haft den befogade uppfattningen att vitesklausulen är exklusiv samt att det är vitesborgenären som har formulerat vitesklausulen för att det ska anses finnas stöd för att vitesklausulen är exklusiv.¹²¹

---

¹¹⁹ Ramberg anser att rättsfallen är motstridiga, se Ramberg, Avtalslagen 2010, kommentaren till 11.5.7.

¹²⁰ Lerhberg, Avtalstolkning s. 35 och s. 213 f.

¹²¹ Se NJA 2010 s. 629.

En tolkning i enlighet med ovan är även förenlig med det skärpta tydlighetskrav som ställs på den part som förespråkar en tolkning som på ett överraskande och oförmånligt sätt avviker från dispositiv rätt.¹²² En exklusiv vitesklausul som begränsar vitesborgenärens rätt till ersättning torde ofta anses vara en sådan klausul varför det åläggs vitesgäldenären som påstår en exklusiv tolkning att ha gjort detta tydligt för vitesborgenären. Det torde däremot vara osäkert vad som gäller om det istället är vitesborgenären som har infört en vitesklausul som omfattas av det särskilda tydlighetskravet. Eftersom att tydlighetskravet ställs på den part som förespråkar en tolkning som avviker från dispositiv rätt innebär det att kravet i dessa situationer ska ställas på vitesgäldenären. I NJA 2010 s. 629 infördes den exklusiva vitesklausulen av vitesborgenären men det särskilda tydlighetskravet behandlades inte i HD:s domskäl. Anledningen till detta skulle möjligen kunna vara att tydlighetskravet inte blir tillämpligt när det är vitesborgenären som har infört klausulen.

Sammanfattningsvis är jag av uppfattningen att de tre rättsfallen bör förstås på så sätt att man, vid tolkning av om en vitesklausul föreskriver exklusivitet i förhållande till skadestånd, som utgångspunkt bör göra en generell avtalstolkning i enlighet med vad som beskrivits i kapitel 3.1.2 ovan. Om vitesgäldenären hävdar att vitesklausulen ska tolkas som exklusiv, och en sådan tolkning innebär en överraskande och tyngande avvikelse från vitesborgenärens rätt till skadestånd enligt dispositiv rätt, ställs ett särskilt tydlighetskrav på vitesgäldenären. Uppfyller klausulen eller tolkningsdatan i målet inte det särskilda kravet bör vitesklausulen tolkas restriktivt och mot bakgrund av dispositiv rätt vilket innebär att den tolkas som icke-exklusiv. Om en vitesklausul däremot inte anses vara överraskande och tyngande gäller vanliga avtalstolkningsprinciper, utan något särskilt krav på tydlighet för att tolka klausulen som exklusiv. HD uttalade i NJA 2012 s. 597 att en viss tolkning av en vitesklausul inte var oförenlig med vitesklausulers typiska syften vilket tyder på att även detta kan få betydelse för avtalstolkningen.

---

¹²² Se NJA 2012 s. 597.

Eftersom att vitesklausulens syfte varierar från att vara disciplinerande gentemot vitesgäldenären till att verka som en ansvarsbegränsning till förmån för vitesgäldenären torde dock syftena vara av mindre betydelse när det gäller tolkning av en vitesklausul som exklusiv eller icke-exklusiv i förhållande till skadestånd.

Hjälpregeln som går att utläsa av HD:s domskäl i NJA 2014 s. 960 torde endast bli tillämplig som sista utväg i avtalstolkningen och innebära att klausulen i sista hand ska tolkas som icke-exklusiv, om det under tolkningen inte framkommit något till stöd för att tolka den som exklusiv.

Det är som framgått ovan inte möjligt att ange om en vitesklausul in dubio är exklusiv i förhållande till skadestånd utan klausulen måste tolkas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Om vitesklausulen anses vara exklusiv har vitesborgenären möjlighet att erhålla en större ersättning genom att yrka att en domstol jämkar vitesbeloppet uppåt med stöd av 36 § avtalslagen. Denna möjlighet kommer att redogöras för i följande kapitel.

4. Oskälighet och jämkning

4.1 Inledning

När väl den aktuella vitesklausulen har getts en specifik innebörd genom tolkning kan frågan om jämkning av klausulen väckas.¹²³ Förutom alternativet att tolka vitesklausulen som icke-exklusiv går det att genom jämkning höja ett avtalat vitesbelopp som understiger den skada som vitesborgenären lidit i anledning av vitesgäldenärens avtalsbrott med hjälp av 36 § avtalslagen.¹²⁴ Vitesklausulen kan med stöd av 36 § avtalslagen även lämnas helt utan avseende, varpå den dispositiva rätten istället blir gällande då klausulen betraktas som obefintlig.¹²⁵ Möjligheten att angripa en vitesklausul som har tolkats som exklusiv i förhållande till skadestånd kommer att redogöras för nedan.

Om en vitesklausul tolkas som exklusiv och därmed begränsar kontraktsbrytande parts ersättningsskyldighet till vitesbeloppet torde även prejudikat och doktrin avseende oskäligen ansvarsbegränsningsklausuler bli tillämpliga. Jämkning av oskäligen ansvarsbegränsningsklausuler ska därför också kort redogöras för i detta kapitel.

4.2 36 § avtalslagens historik och tillämpning

Kommersiella vitesklausuler är idag inte lagreglerade i svensk rätt. Innan nuvarande generalklausulen infördes på 1970-talet reglerades möjligheten till

---

¹²³ Samuelsson, Entreprenadavtal s. 247.

¹²⁴ Se prop. 1975/76:81 s. 142, där det dock även framgår att det sällan torde bli aktuellt att tillämpa generalklausulen för att höja ett avtalat vitesbelopp. Som ett exempel på när en sådan höjning bör kunna ske tas dock situationen när en vitesklausul i realiteten innebär en begränsning av skadeståndsansvaret upp, om det är en konsument som har ett vitesanspråk gentemot en näringsidkare.

¹²⁵ Prop. 1975/76:81 s. 34; Post, Studier kring 36 § avtalslagen s. 255.

jämkning av vitesklausuler specifikt i 36 § avtalslagen. Paragrafen föreskrev att en vitesklausul kunde nedsättas efter en skälighetsprövning om den var uppenbart obillig att tillämpa. I ”billighetsbedömningen” skulle enligt paragrafen hänsyn tas till vilken förlust vitesborgenären hade lidit men också till det intresse han i övrigt haft av att avtalet skulle hållas och övriga föreliggande omständigheter.¹²⁶ När den nya generalklausulen infördes ansågs det inte finnas skäl för att kunna jämka vitesklausuler på andra grunder eller på andra sätt än avtalsvillkor i allmänhet kan jämkas, varför den särskilda bestämmelsen om jämkning av vitesklausuler upphävdes.¹²⁷ Numera jämkas därför vitesklausuler med stöd av nuvarande 36 § avtalslagen, som är tillämplig på alla typer av förmögenhetsrättsliga avtal.¹²⁸

36 § avtalslagen föreskriver i sitt första och andra stycke följande.

”Avtalsvillkor får jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Har villkoret sådan betydelse för avtalet att det icke skäligen kan krävas att detta i övrigt skall gälla med oförändrat innehåll, får avtalet jämkas även i annat hänseende eller i sin helhet lämnas utan avseende.

Vid prövning enligt första stycket skall särskild hänsyn tagas till behovet av skydd för den som i egenskap av konsument eller eljest intager en underlägsen ställning i avtalsförhållandet.”

Genom bestämmelsen gavs domstolarna uppdraget att göra en avvägning mellan å ena sidan parts befogade skyddsbehov och å andra sidan den grundläggande utgångspunkten att parternas avtal definitivt ska reglera deras mellanhavanden.¹²⁹ I generalklausulens förarbeten uppmanas domstolarna att tillämpa den nya generalklausulen i större utsträckning jämfört med den

---

¹²⁶ Se 36 § avtalslagens tidigare lydelse i prop. 1975/76:81 s. 2.

¹²⁷ Prop. 1975/76:81 s. 37 och s. 114.

¹²⁸ Ibid. s. 135.

¹²⁹ Adlercreutz, Avtalsrätt I s. 299.

försiktighet och restriktivitet som präglat domstolarnas tillämpning av liknande bestämmelser.¹³⁰

Resultatet av en jämkning är ofta en nedsättning av ena partens anspråk gentemot motparten, det vill säga att den avtalade förpliktelsen minskas eller upphör.¹³¹ Domstolen kan dock även jämka ett avtal så att den avtalade förpliktelsen ökar. Det framgår av såväl praxis som av förarbetena till 36 § avtalslagen att ett avtalat vitesbelopp kan jämkas både uppåt och nedåt beroende på om beloppet är oskäligt högt eller oskäligt lågt.¹³²

Av paragrafens andra stycke följer att särskild hänsyn ska tas till behovet av skydd för konsumenter eller parter som i övrigt intar en underlägsen ställning. I förarbetena förtydligas dock att det inte är parter etikett som konsument eller näringsidkare som är avgörande utan att det är parternas ställning i förhållande till varandra som ska beaktas, samt att paragrafen är avsedd att tillämpas även när avtalsparterna är jämbördiga och till och med till förmån för den starkare avtalsparten under vissa omständigheter.¹³³ 36 § avtalslagen är således, oaktat sitt andra stycke, relevant att undersöka för att besvara uppsatsens frågeställning trots att uppsatsen är avgränsad till att enbart behandla kommersiella avtal.

Det finns en mängd omständigheter som kan utgöra grund för jämkning. Enligt paragrafens ordalydelse ska avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt beaktas. Det är inte meningsfullt, eller möjligt, att redogöra för alla omständigheter som kan konstituera oskälighet i denna uppsats. Nedan

---

¹³⁰ Ibid.; prop. 1975/76:81 s. 117.

¹³¹ Munukka, Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §, Lexino 2012-12-31, avsnitt 3.4. Se vidare kapitel 4.3.2 nedan om konsekvenserna av en jämkning.

¹³² NJA 2010 s. 629; NJA 2012 s. 597; SOU 1974:83 s. 169 ff; Post, Studier kring 36 § avtalslagen s. 199.

¹³³ Prop. 1975/76:81 s. 105, s. 127; Munukka, Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §, Lexino 2012-12-31, avsnitt 3.3.4.

redovisas därför endast de omständigheter som typiskt sett kan leda till jämkning av vitesklausuler.¹³⁴

4.3 Jämkning av exklusiva vitesklausuler

4.3.1 Oskälighetsbedömningen

Det finns i praxis inga exempel på att HD har jämkat en vitesklausul med stöd av nuvarande 36 § avtalslagen.¹³⁵ Doktrin på området redogör främst för jämkning av vitesklausuler som med hänsyn till ett högt avtalat vitesbelopp anses vara oskäligen och därför jämkas genom en nedsättning av vitesbeloppet. Argument framförda i doktrin och förarbeten som talar för och emot en sådan jämkning kommer därför att redogöras för. I anslutning till dessa redogörelser analyseras löpande om samma argument kan användas för att jämka vitesbeloppet i en exklusiv vitesklausul uppåt, när beloppet understiger vitesborgenärens faktiska skada.

Det är svårt att avgöra när en vitesklausul uppnår kravet på oskälighet. Eftersom att parternas dispositionsfrihet och principen om avtalsbundenhet väger tungt krävs det att klausulen är starkt betungande för att jämkning ska komma i fråga.¹³⁶ I förarbetena till 36 § avtalslagen föreskrivs att förhållandet mellan kontraktsbrottets karaktär och skadelidandes ekonomiska förlust ska sättas i relation till det avtalade vitesbeloppet för att avgöra om jämkning bör ske.¹³⁷ Vid bedömningen av om en vitesklausul är oskäligen har naturligen också den dispositiva rätten stor betydelse som utgångspunkt för vad som är skäligen. Om en avtalsklausul i hög grad avviker från vad som skulle ha utgått i ersättning enligt dispositiv rätt talar detta för att klausulen är oskäligen och bör

---

¹³⁴ För vidare läsning om 36 § avtalslagen hänvisas till b.la. Post, Studier kring 36 § avtalslagen.

¹³⁵ Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 255; Post, Studier kring 36 § avtalslagen s. 200. HD har i NJA 2012 s. 597 och NJA 2010 s. 629 bekräftat att vitesklausuler kan jämkas till ett högre eller lägre vitesbelopp.

¹³⁶ Munukka, Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §, Lexino 2012-12-31, avsnitt 3.3.6.

¹³⁷ SOU 1974:83 s. 170.

jämkas.¹³⁸ Det krävs att det finns en något så när rimlig balans mellan kontraktsbrottet och den avtalade påföljden.¹³⁹ Om en part gör sig skyldig till ett oväsentligt kontraktsbrott som inte orsakat motparten någon större skada är det således i regel inte godtagbart att motparten kräver ersättning i enlighet med ett högt vite, vitesbeloppet bör i sådana fall jämkas ner.¹⁴⁰ Skälen för jämkning blir vidare starkare om klausulen har utarbetats av en överlägsen part.¹⁴¹

Med hänsyn till vad som angivits ovan torde vitesbeloppet i en exklusiv vitesklausul kunna jämkas uppåt om ett väsentligt kontraktsbrott lett till en skada som vida överstiger det avtalade vitesbeloppet. Samuelsson har behandlat frågan om uppåt-jämkning av klausulen om förseningsvite i AB 04 kap. 5 § 3, som bland annat syftar till att bestämma en maximumgräns för beställarens ersättning på grund av entreprenörens försening.¹⁴² Han anser att vitesklausulen inte självklart innebär en absolut ansvarsbegränsning utan att det vid exceptionella fall kan utgå skadestånd utöver vitesklausulen om förseningen har lett till en skada som är väsentligt högre än det avtalade vitesbeloppet.¹⁴³

Vid oskälighetsbedömningen ska hänsyn även tas till intresset av att motverka kontraktsbrott.¹⁴⁴ Parternas syfte med vitesklausulen vid avtalsingåendet, som kan variera från att verka som påtryckning eller disciplinerande till att fungera som en garanti för skadelidande att utfå ersättning för eventuell förlust, blir av relevans för bedömningen.¹⁴⁵ Enligt Bernitz torde domstolar vid en tvist mellan kommersiella parter vara mycket försiktiga med att jämka ner ett

---

¹³⁸ Munukka, Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §, Lexino 2012-12-31, avsnitt 3.3.1.

¹³⁹ Prop. 1975/76:81 s. 119.

¹⁴⁰ Ibid.; SOU 1974:83 s 155 f.

¹⁴¹ Grönfors & Dotevall, Avtalslagen (7 september 2018, Zeteo), kommentaren till 36 §, under rubriken ”10. Konkret bedömning: avtalets innehåll”.

¹⁴² Samuelsson, Entreprenadavtal s. 242. Vitets syfte är dock av betydelse för oskälighetsbedömningen, en vitesklausul som inte har till syfte att verka som en maximumgräns torde i större utsträckning kunna jämkas, se nedan.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ SOU 1974:83 s. 170; Bernitz, Standardavtalsrätt s. 163.

¹⁴⁵ Prop. 1975/76:81 s. 141 f; Olsen, Ersättningsklausuler s. 120 f.

vitesbelopp eftersom att viten är avsedda att fungera som ett effektivt påtryckningsmedel mot avtalsbrott.¹⁴⁶ Samuelsson anser att ett påtagligt missförhållande mellan vitets storlek och det intresse som vitet syftar till att tillgodose kan utgöra grund för jämkning.¹⁴⁷ Om parterna har haft ett disciplinerande syfte med en sträng vitesklausul bör den i regel accepteras av domstolarna.¹⁴⁸ Det är vidare svårare att styrka oskälighet på grund av en stor avvikelse mellan vitesbeloppet och skadan om vitesklausulen har ett disciplinerande syfte än om syftet med klausulen är kompenserande och man vid oskälighetsbedömningen i större utsträckning kan se den faktiskt lidna skadan som en utgångspunkt.¹⁴⁹

Att jämka en vitesklausul till ett lägre vitesbelopp bör således i regel inte göras när syftet med vitesklausulen varit att verka disciplinerande. Samma resonemang går att föra om exklusiva vitesklausuler som begränsar ersättningsskyldigheten. Om det framkommer att parternas syfte med klausulen varit att begränsa ersättningsskyldigheten så bör domstolen acceptera detta och i regel inte jämka upp vitesbeloppet. Om vitesklausulen däremot har ett kompenserande syfte torde det tala för en uppåt-jämkning av vitesbeloppet när beloppet väsentligt understiger skadan som följt av vitesgäldenärens avtalsbrott.

Skadeståndsskyldigheten enligt dispositiv rätt stämmer inte alltid överens med vad parter generellt anser vara rimligt. Jan och Christina Ramberg tar upp en konsults obegränsade skadeståndsansvar som exempel på ett sådant fall och anser att den dispositiva rätten i sådana fall får mindre betydelse vid oskälighetsbedömningen.¹⁵⁰ Om det för en viss avtalstyp generellt anses vara rimligt med en vitesklausul som begränsar rätten till ersättning får således en jämförelse med ersättningen som följt av dispositiv rätt mindre betydelse för frågan om oskälighet. En större avvikelse torde i dessa fall godtas.

---

¹⁴⁶ Bernitz, Standardavtalsrätt s. 163.

¹⁴⁷ Samuelsson, Entreprenadavtal s. 245.

¹⁴⁸ Ibid. s. 225.

¹⁴⁹ Ibid. s. 224.

¹⁵⁰ Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt s. 192.

Vidare ingår ofta ett medvetet risktagande eller spekulation från en eller båda avtalsparterna i kommersiella förhållanden, vilket bör accepteras av domstolarna och således talar mot en jämkning även om det finns en stor avvikelse mellan skadan och det avtalade vitet.¹⁵¹ Om omständigheterna tyder på att en part har ingått ett avtal med en vitesklausul, medveten om att denna begränsade partens rätt till ersättning, torde det i många fall röra sig om ett medvetet risktagande och sällan bli aktuellt med jämkning. En part som vid avtalsslutet inte har varit medveten om att vitesklausulen exklusivt skulle komma att reglera ersättningsskyldigheten vid motpartens kontraktsbrott torde däremot inte kunna sägas ha tagit någon medveten risk, varför en stor avvikelse mellan vitesbeloppet och den faktiskt lidna skadan i dessa fall i större utsträckning torde kunna leda till att vitesbeloppet jämkas upp.

4.3.2 Konsekvenserna av oskälighet

Som nämnts ovan kan ett avtalat vitesbelopp jämkas både till ett högre och till ett lägre belopp. Jämkningsen ska leda till att avhjälpa en föreliggande oskälighet men det har lämnats upp till rättstillämparen att avgöra hur långt mot fullständig skälighet ett villkor i det enskilda fallet ska jämkas.¹⁵² Jämkningsen ska i vart fall inte ske i bestraffande syfte och ett vitesbelopp torde därför inte jämkas till ett högre belopp än den skada som uppkommit av avtalsbrottet.¹⁵³

Som utgångspunkt ska oskälighet leda till jämkning av villkoret men det kan också komma att lämnas utan avseende vilket innebär att villkoret betraktas som obefintligt och dispositiv rätt träder in i dess ställe.¹⁵⁴ Skadelidande part blir då ersatt med skadestånd enligt dispositiv rätt. Det torde dock vara ovanligt att lämna oskäliga villkor mellan kommersiella parter utan avseende, jämkning är i regel att föredra.¹⁵⁵ Att en vitesklausul lämnas helt utan

---

¹⁵¹ Prop. 1975/76:81 s. 119; Bernitz, Standardavtalsrätt s. 144.

¹⁵² Prop. 1975/76:81 s. 138 f; Post, Studier kring 36 § avtalslagen s. 253.

¹⁵³ Munukka, Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §, Lexino 2012-12-31, avsnitt 3.4.

¹⁵⁴ Post, Studier kring 36 § avtalslagen s. 255.

¹⁵⁵ Ibid.

avseende torde vidare ofta vara till nackdel för vitesborgenären eftersom att utkrävande av ersättning enligt dispositiv rätt många gånger är förenat med stora svårigheter.¹⁵⁶ Möjligheten att lämna en vitesklausul utan avseende torde därför sällan framstå som en lämplig lösning när en exklusiv vitesklausul föreskriver ett oskäligt lågt belopp.

4.3.3 Slutsatser

Vid oskälighetsbedömningen jämförs det avtalade vitesbeloppet med den faktiskt lidna skadan och med vad som hade utgått i ersättning enligt dispositiv rätt. Även om den faktiska skadan och ersättningsbeloppet enligt dispositiv rätt väsentligt överstiger det vitesbelopp som föreskrivs i en exklusiv vitesklausul kan det dock finnas omständigheter som talar mot att en jämkning ska ske. Dessa omständigheter grundar sig till stor del på vad parterna vid avtalslutet har haft för syften med klausulen och deras insikter om klausulens framtida verkan. Har klausulen utformats av avtalsförhållandets överlägsna part blir skälen för jämkning starkare.

Då det saknas praxis över jämkning av vitesklausuler är det inte möjligt att fastställa hur stor skillnaden mellan å ena sidan den faktiskt lidna skadan och skadeståndsbeloppet enligt dispositiv rätt och å andra sidan det avtalade vitesbeloppet ska vara för att klausulen ska bedömas vara oskälig. Detta måste bedömas utifrån omständigheterna i varje individuellt fall. Av samma anledning går det inte heller att bedöma hur långt en jämkning bör sträcka sig på en ”skälighetskala” mer än att ett vitesbelopp inte torde jämkas till ett högre belopp än vad skadan som följt av avtalsbrottet är.

---

¹⁵⁶ Se kapitel 2.4 om svårigheterna som uppkommer vid ersättningsanspråk på dispositiv grund.

4.4 Jämkning av ansvarsbegränsningsklausuler

4.4.1 Allmänt

En ansvarsbegränsningsklausul är en sorts friskrivning varigenom ett framtida skadestånds nivå eller omfattning begränsas.¹⁵⁷ Då en exklusiv vitesklausul i praktiken får samma funktion som en ansvarsbegränsning är det relevantt att även kort redogöra för jämkning av sådana klausuler.

Av förarbetena till 36 § avtalslagen framgår att ansvarsbegränsningar tillhör de villkor som kan bli föremål för jämkning men det påpekas samtidigt att det är mycket vanskligt att förutse när ansvarsbegränsningar ska åsidosättas eller jämkas.¹⁵⁸ Ansvarsbegränsningars likheter med exklusiva vitesklausuler har ansetts innebära att väsentligen samma omständigheter som är relevanta för jämkning av vitesklausuler bör vara relevanta även för jämkning av ansvarsbegränsningar.¹⁵⁹ Vid bedömningen av om en ansvarsbegränsning är oskälig undersöks främst dess innehåll och effekt samt orsaken till den uppkomna skadan.¹⁶⁰ Det anses ge en allvarligare effekt att tillämpa en ansvarsbegränsning som begränsar ansvaret för part som bryter mot en huvudförpliktelse i avtalet och därigenom orsakar en stor skada för motparten än om ansvarsbegränsningen istället är kopplad till en biförpliktelse vars uteblivna fullgörelse leder till en mindre ekonomisk förlust.¹⁶¹ Bernitz har varit av uppfattningen att ansvarsbegränsningar torde accepteras av domstolarna så länge de upprätthåller en rimlig balans mellan parterna och inte omfattar grov vårdslöshet.¹⁶² Betydelsen av skadevållande parts grova

---

¹⁵⁷ Post, Studier kring 36 § avtalslagen s. 204 f.

¹⁵⁸ SOU 1974:83 s. 183.

¹⁵⁹ Prop. 1975/76:81 s. 145; SOU 1974:83 s. 182 f. Om jämkning av vitesklausuler se kapitel 4.3 ovan.

¹⁶⁰ Bengtsson, Ullman & Unger, Allehanda om skadestånd i avtalsförhållanden s. 133.

¹⁶¹ Ibid. Detta motsvarar vad som gäller för jämkning av vitesklausuler, se kapitel 4.3.1 ovan.

¹⁶² Bernitz, Standardavtalsrätt s. 159.

vårdslöshet eller uppsåt har dock i viss mån förändrats efter ett nyligen avgjort rättsfall, se kapitel 4.4.2 nedan.

4.4.2 Grov vårdslöshet och uppsåt

Det har tidigare ansetts vara en allmän princip att en part inte kan friskriva sig från ansvar för skada som han genom uppsåt eller grov vårdslöshet har orsakat.¹⁶³ HD har dock i ett nyligen avgjort rättsfall, NJA 2017 s. 113, förtydligat att ansvarsbegränsningar kan ha rättslig verkan även om skadevållande part agerat med uppsåt eller grov vårdslöshet och att en sådan allmän princip alltså inte finns. HD uttalade i rättsfallet att en ansvarsbegränsning inte endast ska bedömas utifrån graden av vållande eller uppsåt utan att en oskälighetsbedömning ska göras utifrån 36 § avtalslagen. En helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet måste således göras och en viktig utgångspunkt för bedömningen är enligt HD om begränsningen får anses ge uttryck för en rimlig eller skälig omfördelning av riskerna mellan parterna, med hänsyn till parternas skyddsbehov. Grov oaktsamhet och uppsåt kan vara en omständighet som har betydelse för oskälighetsbedömningen men det är alltså inte längre så att detta ensamt utgör grund för att åsidosätta en ansvarsbegränsning.

4.4.3 Slutsatser

För exklusiva vitesklausuler med ansvarsbegränsande verkan torde rättsläget ha ändrats av HD:s dom i NJA 2017 s. 113 på så sätt att klausulerna idag inte automatiskt förlorar sin ansvarsbegränsande verkan när en vitesgäldenär orsakar vitesborgenären skada som överstiger det föreskrivna vitet genom att uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet bryta mot det gemensamma avtalet. Det är därför inte helt uteslutet att en vitesgäldenär numera kan välja att uppsåtligt bryta mot ett avtal och endast blir skyldig att utge ersättning i enlighet med en exklusiv vitesklausul när det är ekonomiskt fördelaktigt att

---

¹⁶³ Se bl.a. Bernitz, Standardavtalsrätt s. 96 och Hellner, Hager & Persson, Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. H 2 Allmänna ämnen s. 236.

göra så.¹⁶⁴ Det kan exempelvis tänkas att en part som har ingått ett sekretessavtal eller ett konkurrensavtal innehållande en exklusiv vitesklausul som föreskriver ett vite om 100 000 kronor ekonomiskt tjänar på att bryta mot avtalet då avslöjandet/ användandet av den sekretessbelagda informationen eller utövandet av konkurrerande verksamhet hade lett till en vinst om 200 000 kronor. En annan situation som kan uppstå är att parterna har avtalat om ett exklusivt förseningsvite vid exempelvis ett entreprenadprojekt. När förseningen pågått så länge så att vitets maxtak har uppnåtts tappar vitet sin effekt som påtryckningsmedel och det kan då tänkas att entreprenören uppsåtligen fortsätter att bryta mot avtalets tidsfrister eftersom att det inte längre finns något incitament att påskynda arbetet.

Tidigare hade ansvarsbegränsande vitesklausuler i ovan beskrivna situationer bedömts vara överksamma eftersom att det inte har ansetts vara möjligt att friskriva sig från ansvar för skada som vållats genom uppsåt eller grov vårdslöshet. Då detta har tillbakavisats av HD i NJA 2017 s. 113 får istället en helhetsbedömning av om vitesklausulen på ett oskäligt sätt begränsar skadeståndsansvaret göras. Grov vårdslöshet och uppsåt hos vitesgäldenären torde dock även fortsättningsvis vara av stor relevans vid bedömningen även om det inte under alla omständigheter leder till att ansvarsbegränsningen bedöms vara överksam. Helhetsbedömningen ska vidare särskilt inriktas på att avgöra om begränsningen innebär en rimlig eller skälig omfördelning av parternas risker, med hänsyn till deras respektive skyddsbehov. Övriga omständigheter av betydelse för bedömningen torde vidare i stor mån sammanfalla med vad som har redogjorts för i anslutning till jämkning av exklusiva vitesklausuler i kapitel 4.3.1 ovan.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Fenomenet kallas för ”effektiva kontraktsbrott” i Samuelsson, Entreprenadrätt s. 244.

¹⁶⁵ Prop. 1975/76:81 s. 145; SOU 1974:83 s. 182 f.

4.5 Slutsatser om jämkning av exklusiva vitesklausuler

En vitesklausul som har bedömts vara exklusiv i förhållande till skadestånd och som föreskriver ett vitesbelopp som väsentligt understiger den faktiskt lidna skadan kan efter en helhetsbedömning har gjorts anses vara oskälig och därför jämkas till ett högre belopp. Vid skälighetsbedömningen utmärker sig klausulens syfte och parternas insikt om klausulens verkningar som särskilt relevanta omständigheter. Vitesklausulers kan, som beskrivits i kapitel 2.2 ovan, ha vitt skilda syften. Har vitesklausulen ett kompenserande eller straffande syfte, som sedan inte uppnås på grund av att skadan är väsentligt större än vitesbeloppet, torde det tala för att jämka upp vitesbeloppet. En vitesklausul kan dock även ha ansvarsbegränsande syfte, ett sådant syfte torde tala för att vitesbeloppet inte bör jämkas upp.

Parterna torde vid en tvist sällan vara överens om vad syftet med en intagen vitesklausul varit vid avtalsslutet. Att genom en objektiv bedömning försöka fastställa huruvida parternas syfte med en vitesklausul varit att utgöra påtryckning, kompensation eller en ansvarsbegränsning när vitet hävdas vara oskäligt lågt torde ofta vara en synnerligen svår uppgift. I många fall kan vitesklausulens faktiska funktion endast undersökas efter att ett avtalsbrott skett. En av anledningarna till att parterna väljer att inta en vitesklausul i sitt avtal är att det efter ett avtalsbrott har inträffat kan vara svårt att beräkna och visa vilken skada brottet lett till. Att redan vid avtalsslutet räkna ut vad en framtida skada kan uppgå till är ännu svårare, varför det i många fall svårligen går att avgöra vad för verkan ett avtalat vite i framtiden kommer att få. Det torde därför i många fall vara omöjligt att bedöma parternas syfte bakom klausulen. Vitesborgenären kan vidare i vissa fall vara omedveten om att klausulen kan komma att tolkas som exklusiv vid en framtida tvist, vilket i och för sig kan tala för att begränsningen är oskälig och bör jämkas, men också torde vara svårt att visa i en domstolsprocess.

Även om det inte längre finns någon princip som säger att skadevållande part inte kan göra en ansvarsbegränsning (i detta fallet i form av en exklusiv vitesklausul) gällande om han handlat med uppsåt eller med grov vårdslöshet torde detta få betydelse vid oskälighetsbedömningen. En part som uppsåtligen bryter mot ett avtal eftersom det exklusiva vitesbeloppet är lägre än den vinst han kan göra genom att bryta mot avtalet torde löpa större risk för att klausulen anses vara oskälig och därför jämkas upp till ett högre belopp.

Det bör slutligen påminnas om att jämkning av kommersiella avtal inte är vanligt förekommande, bland annat eftersom kommersiella parter ofta tar medvetna risker när de ingår avtal. HD har ännu inte jämkat någon vitesklausul, vilket också talar för att jämkning av vitesklausuler sker relativt restriktivt.

5. Sammanfattande slutsatser

5.1 Frågeställning 1-2

1. *Ska en vitesklausul in dubio tolkas som en exklusiv reglering av ersättningsskyldigheten som uppkommer av en avtalsparts kontraktsbrott?*
2. *Finns det några särskilda tolkningsregler för vitesklausuler som av ena avtalsparten påstås vara exklusiva?*

Vitesklausuler är vanligt förekommande i kommersiella avtal och deras syfte kan variera från att vara disciplinerande och påtryckande gentemot vitesgäldenären till att vara ansvarsbegränsande till förmån för vitesgäldenären. Vitesklausulers förhållande till skadestånd som följer av dispositiv rätt är inte uppenbart trots de långtgående konsekvenser en vitesborgenär kan drabbas av om klausulen får en ansvarsbegränsande verkan.

En vitesklausul som tydligt föreskriver huruvida rätten till skadestånd kvarstår eller ej torde sällan vålla några tveksamheter. När inget sådant förtydligande finns uppkommer frågan hur en vitesklausul in dubio ska tolkas. HD har i NJA 2010 s. 629 uttryckt att det inte går att formulera någon generell hjälpregel som kan besvara frågan om en vitesklausul in dubio innebär en exklusiv reglering av vitesborgenärens rätt till ersättning vid motpartens kontraktsbrott. Istället löste HD tvisten genom att konstatera att vitesborgenären hade formulerat klausulen och att vitesbeloppet var av sådan storlek att det fanns fog för vitesgäldenären att uppfatta klausulen som en slutlig reglering av rätten till ersättning.

I ett senare rättsfall¹⁶⁶ uttalade HD att om parterna till ett avtal har angett en viss påföljd för avtalsbrott så utesluter det normalt inte att skadelidande har rätt till andra påföljder som följer av dispositiv rätt. HD uttryckte att det för den avtalade påföljdens exklusivitet i regel krävs att exklusiviteten framgår av avtalsvillkoren eller att det finns något annat stöd för en sådan tolkning. En hjälpregel i form av att en vitesklausul in dubio ska anses vara icke-exklusiv kan urskiljas och avgörandet strider i så fall mot HD:s uttalande om att en hjälpregel inte är möjlig att formulera i NJA 2010 s. 629.¹⁶⁷ I NJA 2014 s. 960 utvecklade dock inte HD vad som krävs för att det ska anses finnas ”stöd för att den avtalade påföljden är exklusiv”. Jag tolkar HD:s domskäl som att en generell avtalstolkning ska göras i första hand och att det är först om det då inte finns något stöd för att uppfatta klausulen som exklusiv som den ska anses vara icke-exklusiv.¹⁶⁸ Prejudikaten är i sådana fall inte motstridiga; i NJA 2010 s. 629 fann domstolen vid den generella avtalstolkningen stöd för att den avtalade påföljden var exklusiv varför någon sista utväg i form av en hjälpregel inte krävdes. Av rättsfallen torde vidare följa att det i regel är tillräckligt att det är vitesborgenären som har utformat klausulen och att vitesgäldenären har haft fog för att uppfatta klausulen som en slutlig reglering av ersättningsskyldigheten för att det under den generella avtalstolkningen ska anses finnas stöd för att klausulen är exklusiv.

HD beskriver i NJA 2012 s. 597 hur vitesklausuler ska tolkas. Av rättsfallet framgår att om en vitesklausul på ett överraskande och långtgående sätt avviker från dispositiv rätt till nackdel för en part och till förmån för motparten så krävs det tydligt stöd i vitesklausulens ordalydelse eller i andra tolkningsdata. För vitesklausuler som på ett överraskande och långtgående sätt begränsar vad vitesborgenären hade kunnat kräva i skadestånd enligt dispositiv rätt torde ett särskilt tydlighetskrav ställas på vitesgäldenären.¹⁶⁹ Det är dock oklart om principen går att tillämpa när det är vitesborgenären

---

¹⁶⁶ NJA 2014 s. 960.

¹⁶⁷ Christina Ramberg är av uppfattningen att rättsfallen är motstridiga, se Ramberg, Avtalslagen 2010, kommentaren till 11.5.7.

¹⁶⁸ Hjälpregeln är således mer att se som en prioritetsregel i likhet med exempelvis oklarhets- och minimiregeln.

¹⁶⁹ Jfr det särskilda tydlighetskravet som behandlas i kapitel 3.1.2.4 ovan.

som har utformat en exklusiv vitesklausul, omständigheten att saken inte diskuterades i NJA 2010 s. 629 kan möjligen tala för att tydlighetskravet inte ska tillämpas i sådana fall. HD tycks vidare ha tagit viss hänsyn till vitesklausulers typiska syften i NJA 2012 s. 597. Rättsfallet rörde dock viteskyldigheten i ett fall där det förelåg konkurrerande skadeorsaker och inte vitesklausulers förhållande till skadestånd. Det är osäkert vad vitesklausulers typiska syfte har för betydelse i en tvist rörande vitesklausulers exklusivitet eftersom att syftet kan variera från att verka disciplinerande gentemot vitesgäldenären till att verka ansvarsbegränsande till förmån för vitesgäldenären.

Sammantaget är det min uppfattning att det inte existerar någon hjälpregel utan att vitesklausulers exklusivitet måste avgöras utifrån avtalstolkning i varje enskilt fall. Svaret på frågeställning 1 är således nej, vitesklausuler måste tolkas utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Vad gäller frågeställning 2 anser jag att rättsfall och doktrin ger uttryck för att tolkning av vitesklausuler ska ske på följande sätt. Det första steget måste, som vid all avtalstolkning, vara att göra en partsorienterad tolkning av klausulen. Ofta är vitesklausuler intagna i standardavtal som inte har blivit föremål för individuell förhandling mellan parterna varför en sådan tolkning sällan leder till något resultat. I nästa steg ska en objektiv tolkning göras vari ledning söks i klausulens ordalydelse, branschpraxis, vitesklausulens syfte, avtalets systematik och dispositiv rätt på området. En vitesklausul som, tolkad som exklusiv, har en överraskande och tyngande ansvarsbegränsande effekt på vitesborgenärens rätt till ersättning i jämförelse med vitesborgenärens rätt till skadestånd enligt dispositiv rätt måste vidare nå upp till ett särskilt tydlighetskrav för att få ansvarsbegränsande verkan. Uppnås inte detta krav så tolkas klausulen som icke-exklusiv även om det finns visst stöd för att tolka den som exklusiv. Det är dock osäkert om detta även gäller när klausulen har införts av vitesborgenären.

Har det vid den generella avtalstolkningen inte framkommit något stöd för att tolka klausulen som exklusiv ska den i sista hand tolkas som icke-exklusiv

och vitesborgenären har således rätt till skadestånd enligt dispositiva regler. Den uppfattning som tidigare har förespråkats i doktrin, att en vitesklausul in dubio är exklusiv, torde således inte utgöra gällande rätt idag.

5.2 Frågeställning 3

3. *Under vilka omständigheter blir det aktuellt att jämka en exklusiv vitesklausuls vitesbelopp till vitesborgenärens fördel?*

När en vitesklausul har tolkats och bedömts vara exklusiv i förhållande till skadestånd finns det möjlighet för vitesborgenären att angripa den genom att hävda att den är oskäligen enligt 36 § avtalslagen och att vitesbeloppet därför bör jämkas upp till ett högre belopp. Vitesklausuler kan bedömas vara oskäligen om vitesbeloppet väsentligt understiger vitesborgenärens faktiska skada och vitesborgenärens rätt till skadestånd enligt dispositiv rätt. Det går inte att fastställa någon generell gräns för hur stor avvikelse som krävs för att klausulen ska anses vara oskäligen utan det måste avgöras genom en helhetsbedömning av omständigheterna i varje enskilt fall.

Vidare är intresset av att motverka kontraktsbrott och vitesklausulens syfte av särskild betydelse för oskälighetsbedömningen. Vitesklausulens syfte som påtryckande eller preventiv har ansetts innebära att ett avtalat vite som väsentligt överstiger den faktiska skadan ska accepteras. Intresset av att motverka kontraktsbrott samt omständigheten att en vitesklausul har haft som syfte att verka som påtryckningsmedel eller disciplinerande gentemot vitesgäldenären torde även tala för att jämka upp ett vitesbelopp som väsentligt understiger den faktiska skadan. Har klausulen däremot som syfte att verka som en ansvarsbegränsning till förmån för vitesgäldenären torde det tala mot att jämka upp vitesbeloppet. Det torde dock sällan vara möjligt att vid en tvist utreda parternas syfte med en vitesklausul.¹⁷⁰ Om den exklusiva vitesklausulen förekommer i ett sammanhang där det generellt anses vara

---

¹⁷⁰ Se kapitel 4.5. Kan ett sådant syfte visas kan det få betydelser även för avtalstolkningen, se kapitel 3.1.2.3 och kapitel 3.2.2.3.

rimligt med ansvarsbegränsningar, t.ex. i ett konsultavtal, talar det mot att jämka upp vitesbeloppet.

Att en part av uppsåt eller av grov vårdslöshet bryter mot ett avtal med en exklusiv vitesklausul innebär inte under alla omständigheter att den exklusiva vitesklausulen tappar sin verkan som ansvarsbegränsning. Uppsåt eller grov vårdslöshet är dock en omständighet som får betydelse i oskälighetsbedömningen och talar för att vitesbeloppet ska jämkas upp.

Sammantaget måste en bedömning av den exklusiva vitesklausulens oskälighet göras i varje enskilt fall genom en sammanvägning av främst de omständigheter som ovan har pekats ut som särskilt relevanta. Det bör dock påpekas att även andra omständigheter kan vara av betydelse för bedömningen. Om vitesbeloppet anses vara oskäligt lågt kan det jämkas upp och vitesborgenären får på så sätt en större del av sin skada ersatt av vitesgäldenären. Det ska dock framhållas att jämkning av kommersiella avtal är ovanligt och att HD hittills aldrig med stöd av nuvarande 36 § avtalslagen jämkat en vitesklausul. HD:s restriktiva inställning avseende jämkning av kommersiella avtal har bland annat ansetts bero på att det ofta ingår ett medvetet risktagande från avtalsparter i kommersiella förhållanden. Det går att tala om ett medvetet risktagande om exempelvis en vitesgäldenär genom att acceptera en exklusiv vitesklausul i ett avtal medvetet riskerar att bli skyldig att utge ett högre vitesbelopp än vitesborgenärens skada då risken i sådana fall balanseras genom att också medföra en fördel i form av en ansvarsbegränsning om vitesborgenärens skada skulle komma att bli större än vitesbeloppet. Det torde dock knappast gå att tala om något medvetet risktagande från vitesborgenärens sida om en vitesklausul införs utan att vitesborgenären är medveten om att denna vid en senare prövning kan anses utgöra en exklusiv reglering av rätten till ersättning för avtalsbrott. Eftersom det inte generellt går att ange huruvida en vitesklausul in dubio är exklusiv eller inte torde det inte vara ovanligt att vitesborgenären faktiskt är i en sådan villfarelse om klausulens verkningar, vilket talar för att en exklusiv vitesklausuls vitesbelopp i sådana fall ska jämkas upp.

6. Avslutande reflektioner

Något ska här avslutningsvis nämnas om min uppfattning avseende rättsläget och specifikt frågan om huruvida HD bör utforma en generell hjälpregel för tolkning av vitesklausulers exklusivitet.

Som framgått ovan ska enligt gällande rätt såväl frågan om tolkning som frågan om jämkning av vitesklausuler avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. En mängd omständigheter kan vara av betydelse och det är därför synnerligen svårt att inför en domstolsprövning bedöma en vitesborgenärs möjligheter att erhålla ersättning som överstiger det avtalade vitesbeloppet i ett enskilt fall. Avtalsparter som inte på ett tydligt sätt har uttryckt om vitesklausulen är exklusiv i förhållande till skadestånd torde sällan kunna vara säkra på vad för ersättningsskyldighet som följer av ett avtalsbrott eftersom att det ofta blir mycket svårt att förutse hur en domstol kommer att tolka en sådan klausul. Förutsebarheten hade tveklöst förbättrats om HD infört en generell hjälpregel som bestämde vad som gäller för vitesklausuler in dubio. Troligen hade även antalet tvister rörande tolkning av vitesklausuler minskat med en sådan hjälpregel.

Det skulle kunna tänkas att förekomsten av en hjälpregel dessutom hade lett till att parternas benägenhet att utforma tydliga vitesklausuler ökat. Exempelvis hade troligen en vitesborgenär som i framtiden kan tänkas lida stor skada av vitesgäldenärens avtalsbrott i större utsträckning varit motiverad att säkerställa att vitesklausulen på ett tydligt sätt stadgar att även skadestånd kan utgå om det fanns en hjälpregel som föreskrev att klausulen i tveksamma fall ska vara exklusiv. Även omständigheten att det idag inte finns någon generell hjälpregel torde dock motivera parterna att skriva tydliga avtal för att undvika oförutsedda konsekvenser i framtiden varför det är tveksamt om en hjälpregel hade lett till någon större förbättring i det avseendet. Avtalsförfattare som är medvetna om tolkningsproblemen som kan uppstå torde redan idag tydligt reglera om en vitesklausul är exklusiv eller ej,

hjälpregelns hade således sannolikt fått störst genomslag på avtal skrivna av mindre medvetna avtalsförfattare, som även om det fanns en sådan hjälpregel kanske inte hade haft kännedom om den. Det är i sådana fall enligt min mening olämpligt att vid tolkningen utgå från en hjälpregel som ger mindre utrymme att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

HD har i NJA 2010 s. 629 uttryckt att det är omöjligt att utforma en generell hjälpregel eftersom att vitesklausuler kan ha så olika syften och förhållandena kan variera, vilket enligt min mening är ett starkt argument mot att införa en hjälpregel. Dagens tolkningsmetod för vitesklausuler ligger vidare i linje med vad som gäller för avtalsrätt i stort, i många fall blir utgången av en otydlig avtalsformulering oförutsebar för parterna för att domstolen, med beaktande av vissa utvecklade tolkningsprinciper, ska ha möjlighet att avgöra tvister rörande avtalstolkning utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Jag anser med hänsyn till ovan anförda att HD:s motvilja till att utforma en generell hjälpregel är berättigad. En sådan reglering hade saknat den flexibilitet som ges genom dagens tolkningsmetod och kunnat leda till resultat som inneburit orimliga konsekvenser för avtalsparter, vilket enligt min mening hade varit ett större problem än den oförutsebarhet som finns idag.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

- SOU 1974:83 *Generalklausul i förmögenhetsrätten: betänkande av Generalklausulutredningen*
- Prop. 1975/76:81 *Med förslag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetens område, m.m.*
- Prop. 1988/89:76 *Om ny köplag*

Litteratur

- Adlercreutz, Axel, *Avtalsrätt I*, 12 uppl., Juristförlaget i Lund, Lund, 2002
[Cit. Adlercreutz, Avtalsrätt I]
- Adlercreutz, Axel, *Avtalsrätt II*, 5 uppl., Juristförlaget i Lund, Lund, 2001
[Cit. Adlercreutz, Avtalsrätt II]
- Almén, Tore, *Om köp och byte av lös egendom: kommentar till lagen den 20 juni 1905*, 4 uppl., ombesörjd av Eklund, Rudolf, Norstedt, Stockholm, 1960
[Cit. Almén, Om köp och byte av lös egendom]
- Bengtsson, Bertil, Ullman, Harald & Unger, Sven, *Allehanda om skadestånd i avtalsförhållanden*, 1 uppl., Jure, Stockholm, 2009
[Cit. Bengtsson, Ullman & Unger, Allehanda om skadestånd i avtalsförhållanden]
- Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, 7 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2008
[Cit. Bernitz, Standardavtalsrätt]

Fohlin, Paulo, *Avtalstolkning*, 1 uppl., Iustus, Uppsala, 1989

[Cit. Fohlin, *Avtalstolkning*]

Frydlinger, David, *Det affärsjuridiska hantverket: arbetet innanför avtalsfrihetens gränser*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012

[Cit. Frydlinger, *Det affärsjuridiska hantverket*]

Gorton, Lars & Samuelsson, Per, *Kontraktuella viten*, i: Dahlman, Christian (red.), *Studier i rättsekonomi: Festskrift till Ingemar Ståhl*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2005, s. 75-106

[Cit. Gorton & Samuelsson, *Kontraktuella viten*]

Hedwall, Mattias, *Tolkning av kommersiella avtal*, 2 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2004

[Cit. Hedwall, *Tolkning av kommersiella avtal*]

Hellner, Jan, Hager, Richard & Persson, Annina H., *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. H. 2 Allmänna ämnen*, 4 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2006

[Cit. Hellner, Hager & Persson, *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. H 2 Allmänna ämnen*]

Ingvarson, Anders & Utterström, Marcus, *Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum*, SvJT 2015 s. 258-278

[Cit. Ingvarson & Utterström, *Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum*]

Klami-Wetterstein, Paula, *Avtalsvite och dess funktion i det avtalsrättsliga systemet – några anmärkningar från ett finskt perspektiv*, i: Kleineman, Jan & Lundblad, Malin (red.), *Nordiska förmögenhetsrättsdagarna*, 1 uppl., Stockholm Centre for Commercial Law, Juridiska fakulteten, Stockholms universitet, Stockholm, 2018, s. 147-166

[Cit. Klami-Wetterstein, *Avtalsvite och dess funktion i det avtalsrättsliga systemet – några anmärkningar från ett finskt perspektiv*]

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, i: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013, s. 21-45

[Cit. Kleineman, Rättsdogmatisk metod]

Lambertz, Göran, *Nyttig och onyttig rättsvetenskap*, SvJT 2002 s. 261-278

[Cit. Lambertz, Nyttig och onyttig rättsvetenskap]

Lehrberg, Bert, *Avtalstolkning: tolkning av avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område*, 7 uppl., Iusté, Uppsala, 2016

[Cit. Lehrberg, Avtalstolkning]

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, 7 uppl., Iusté, Uppsala, 2014

[Cit. Lehrberg, Praktisk juridisk metod]

Olsen, Lena, *Ersättningsklausuler: vite och andra avtalade ersättningar vid kontraktsbrott*, 2 uppl., Nerenius & Santéus, Stockholm, 1993

[Cit. Olsen, Ersättningsklausuler]

Post, Claes-Robert von, *Studier kring 36 § avtalslagen med inriktning på rent kommersiella förhållanden*, 1 uppl., Jure, Stockholm, 1999

[Cit. Post, Studier kring 36 § avtalslagen]

Ramberg, Jan & Ramberg, Christina, *Allmän avtalsrätt*, 10 uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016

[Cit. Ramberg & Ramberg, Allmän avtalsrätt]

Rodhe, Knut, *Obligationsrätt*, 1 uppl., Norstedt, Lund, 1956

[Cit. Rodhe, Obligationsrätt]

Samuelsson, Per, *Entreprenadavtal: särskilt om ändrade förhållanden*, 1 uppl., Karnov Group, Stockholm, 2011

[Cit. Samuelsson, Entreprenadavtal]

Svensson, Ola, *Tolkning och bristande finhet*, i: Flodgren, Boel (red.), *Avtalslagen 90 år: aktuell nordisk rättspraxis*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2005, s. 461-479

[Cit. Svensson, *Tolkning och bristande finhet*]

Taxell, Lars Erik, *Avtal och rättsskydd*, 1 uppl., Åbo akademi, Åbo, 1972

[Cit. Taxell, *Avtal och rättsskydd*]

Elektroniska källor

Grönfors, Kurt & Dotevall, Rolf, Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, kommentaren till 36 §, i Zeteo, uppdaterad 2018-09-07, hämtad 2019-04-10

[Cit. Grönfors & Dotevall, *Avtalslagen (7 september 2018, Zeteo)*, kommentaren till 36 §]

Munukka, Jori, Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, kommentaren till 36 §, i Lexino, uppdaterad 2012-12-31, hämtad 2019-04-10

[Cit. Munukka, *Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §*, Lexino 2012-12-31]

Ramberg, Christina, *Avtalslagen 2010*, www.avtalslagen2010.se, uppdaterad 2019-02-10, hämtad 2019-04-12

[Cit. Ramberg, *Avtalslagen 2010*]

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1955 s. 247

NJA 1980 s. 46

NJA 1990 s. 24

NJA 2007 s. 35

NJA 2010 s. 416

NJA 2010 s. 629

NJA 2012 s. 597

NJA 2013 s. 271

NJA 2014 s. 960

NJA 2017 s. 113